

Kees Zandvliet

Het paard van Snouckaert

Vanaf 1878 bracht Albert Carel baron Snouckaert van Schauburg (1841–1902) in zijn woning in Den Haag een grote militaire collectie bijeen. Vanaf 1884 beschikte hij over een zaal in het Gemeentemuseum aan de Korte Vijverberg om zijn collectie tentoon te stellen. Een journalist bezocht het toen net heropende Gemeentemuseum en noteerde over de zaal van Snouckaert: *De geschiedenis der Nederlandsche cavalerie ziet men hier compleet voor zich; alles behoorlijk aangekleed en toegerust, tot zelfs de optuiging van het paard, dat het pièce de milieu van deze curieuse expositie uitmaakt.*¹

Midden in de zaal stond namelijk het opgezette paard Constant met daarop een pop die gekleed was in het uniform van een tweede luitenant van het derde regiment dragonders. Daarmee plaatste Snouckaert zichzelf in het centrum van de opstelling: Constant had hij bereiden van 1863 tot 1880; Snouckaert zelf was tweede luitenant van het derde regiment dragonders van 1860 tot 1866.

Voor Snouckaert was de collectie een middel om de geschiedenis van zijn wapen, de cavalerie, te documenteren. Later breidde hij zijn collectie uit tot andere krijgsmachtonderdelen. Van zijn vriend Jhr. Victor de Stuers (1843–1916) noteerde Snouckaert al in 1879 het advies om te zijner tijd *de verzameling te legateren aan het Rijks Museum te Amsterdam, indien ik geene zoon kreeg die er liefhebberij in mogt krijgen.*² Een zoon kreeg de vrijgezel gebleven Snouckaert niet; zijn collectie

ging na enkele omzwervingen inderdaad naar het Rijksmuseum. In twee gedeelten werd zijn enorme collectie in 1890 en in 1900 overgebracht naar Amsterdam.

In Amsterdam heeft het beheer van deze collectie niet altijd prioriteit gehad waardoor in veel gevallen de band tussen object en beschrijving verloren is gegaan. Hetzelfde geldt voor enkele andere militaire collecties, zoals die van Sietze Johannes Roosdorp (1817–72) die militaire objecten ter herinnering aan de Belgische Opstand en de Tiendaagse Veldtocht bijeenbracht. Wij nemen in dit artikel Snouckaert en zijn collectie onder de loupe. Het is het begin van een zoektocht naar het paard van Snouckaert, de rest van Snouckaert's collectie en zijn motieven.

Snouckaert's levensloop

Snouckaert werd 4 juli 1841 geboren in Den Haag. Hij droeg dezelfde voornamen als zijn vader (1803–78) en grootvader (1763–1841). Om naamsverwarring te voorkomen werd de vader van onze Albert Carel in familiekring daarom altijd Piet genoemd.³ Snouckaert's leven en maatschappelijke carrière werden sterk door traditie beïnvloed. Hij beschouwde zichzelf als een cavalierist van ridderlijke afstamming en allure. Eer en trouw aan de vorst waren voor hem erg belangrijk. Trots liet hij zich omstreeks 1895 portretteren met de ordes en onderscheidingen die hem ten deel vielen (afb. 1):⁴ (van de

Afb. 1. Studio De Lavieter & Co, Fotografisch portret van Albert Carel Baron Snouckaert van Schaenburg, ca. 1900. Origineel in: ARA, archief Snouckaert van Schaenburg 869.

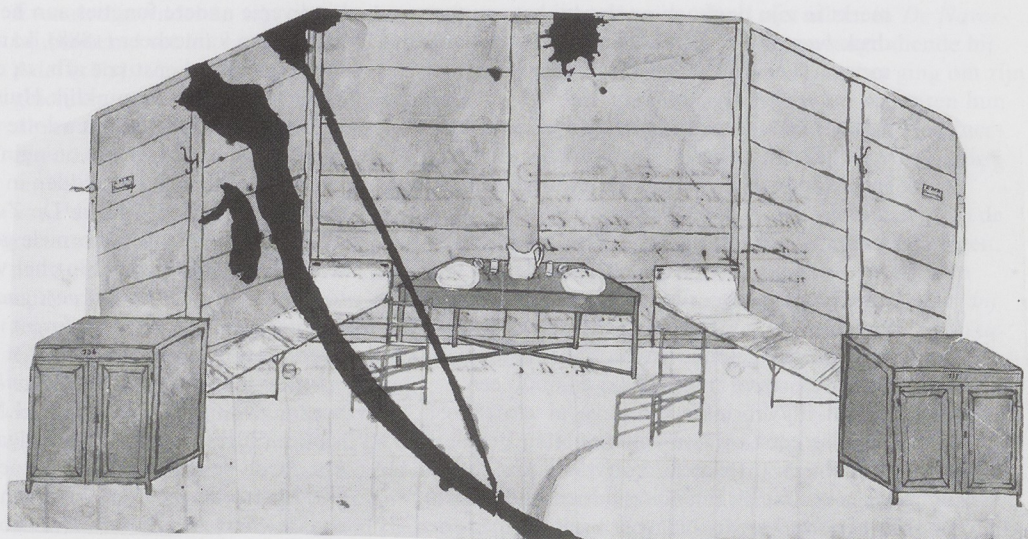

De Lavieter & Co

LA HAYE.

Afb. 2. 'Slaapvertrek [...] aan de Koninklijke Akademie voor de Zee- & Landmagt te Breda, [van] Willem Frederik en Albert Carel baronnen Snouckaert van Schauburg [...]', 28 december 1856. ARA, archief Snouckaert van Schauburg 861.

hals naar beneden Orde van verdienste, 1e klasse (Waldeck); Huisorde Schaumburg-Lippe, Erekrans 2e klasse; Frederiksorde, Commandeur (Wurtemberg); Orde van de Waakzaamheid of van de Witte Valk, Commandeur met ster (Saksen-Weimar); Orde van de Eikenkroon, Grootofficier (Luxemburg); Leeuwen- en Zonnenorde, Grootofficier (Perzië); (op de borst van linksboven naar rechtsonder) Officierskruis voor Trouwe Dienst (Nederland); Officier de l'Academie (Frankrijk); Orde van de Waakzaamheid of van de Witte Valk (als voren); Orde van de Eikenkroon (als voren); Leeuwen- en Zonnenorde (als voren); Johanniterorde, ereridder (Nederland).

Door zijn adellijke afkomst was Albert Carel voorbestemd hoge functies te bekleden in het leger en aan het hof. Zijn grootvader was ondermeer luitenant-kolonel onder stadhouder Willem v, intendant van het Koninklijk Paleis te Utrecht onder Lodewijk Napoleon en lid van de Hoge Raad van Adel onder koning Willem I. Zijn vader combineerde het lidmaatschap van de Hoge Raad van Adel met de functies van kamerheer-ceremoniemeester en referendaris onder koning Willem II en III.⁵

Snouckaert kreeg zijn militaire opleiding

vanaf augustus 1856 aan de Koninklijke Militaire Academie (KMA) in Breda (zie afb. 2). Over die tijd schreef hij in 1885 een boek dat hij in eigen beheer wilde uitgeven bij de boekhandel van C. van Doorn en Zoon. Het boek kwam echter nimmer van de pers.⁶ Van 1860 tot 1886 doorliep hij verschillende militaire rangen bij de cavalerie. De laatste zes jaar daarvan waren niet gelukkig.⁷ In

1881-82 raakte hij verwickeld in een conflict met de inspecteur-generaal van de cavalerie, Isaac Adriaan Storm de Grave. Deze wenste dat ritmeester Snouckaert het bevel over een veldescadron zou aanvaarden om zo uitzicht te krijgen op een rangsverhoging tot majoor. Zo'n bevel hield in dat Snouckaert veel paard zou moeten gaan rijden in ruw terrein. Snouckaert had, zoals hij in zijn dagboek noteerde, geen ambitie voor een hogere functie en zag om gezondheidsredenen op tegen het paardrijden. In juni 1870 was Constant gestruikeld en Snouckaert had daarbij een spierscheuring in zijn rechterdijbeen opgelopen.⁸ Die verwonding genas slecht. Bij het springen over een hindernis in 1879 scheurde hij dezelfde spieren bovendien opnieuw.⁹ Belangrijker dan het lichamenlijk ongemak was echter dat Snouckaert er doorgewoond geen zin in had om majoor te worden en

Storm de Grave terwille te zijn. Snouckaert merkt in zijn dagboek op dat hij het een te druk *baantje* vond en bovendien niet zo lang meer in dienst wilde blijven omdat hij *er reeds lang genoeg van had*.

Als wij Snouckaert mogen geloven, was het werkklimaat in het begin van de jaren tachtig inderdaad verre van prettig. Storm de Grave had het ook op zijn chef kolonel Louis van Rappard gemunt die hij in de Haagse sociëteit *De Witte een lor of prul* noemde. Zo ver ging het geïntrigeer bij de cavalerie dat officieren uit noodduft met pensioen gingen en zelfs moreel geknakt zelfmoord pleegden. Snouckaert zelf maakte van de nood een deugd: hij gebruikte zijn ongeval van 1870 om zich eerst op non-actief te laten stellen en vervolgens af te laten keuren. Hij kon dit doen omdat hij financieel gezien in een luxe positie verkeerde. Naast een militair pensioen kon hij rustig rentenieren van het vermogen dat hij van zijn in 1878 overleden vader had geërfd. Snouckaert beseftte dat zijn militaire loopbaan op het moment van non-activiteit afgelopen was. Augustus 1884 organiseerde hij een afscheidsborrel voor zijn regiment.¹⁰ In april 1886 werd hij met pensioen gestuurd. Ironisch genoeg kreeg Snouckaert bij zijn afscheid nog de promotie van ritmeester tot majoor.¹¹ Even ironisch is het dat hij zijn promotie niet dankte aan zijn optreden als militair maar aan zijn liefhebberij: zijn collectie op militair gebied.¹²

Bij het afscheid van Snouckaert in 1884 kwam zijn vriend De Stuers nog te pas. Snouckaert vond het namelijk passend zijn regiment een grote beker als afscheidscadeau te geven. Bij voorkomende gelegenheden zouden de officieren dan een heildronk uit kunnen brengen. De Stuers maakte het definitieve ontwerp voor deze zilveren beker die bijna 1 kilo zwaar en 36,5 centimeter hoog was. Op de beker was onder andere het familiewapen van Snouckaert gegraveerd, rondom liep een vergulde lauwerkrans.¹³

Ambtelijke loopbaan, commissies, vrienden en letterkundige arbeid

Direct na zijn pensionering begon Albert Carel aan een nieuwe fase in zijn leven. Nog in 1886 volgde zijn benoeming tot kamerheer

bij koning Willem III. Vervolgens bekleedde hij diverse andere functies aan het hof: stalmeester en kamerheer (1888), kamerheer in buitengewone dienst (zie afb. 14 en 15), directeur van het Koninklijk Huisarchief en bibliothecaris (1891) en tenslotte directeur van het museum van de koningin.

Die functiewisselingen leidden in de pers tot aardige bespiegelingen. De *Zutphense Courant* voegde aan de formele gegevens over zijn aanstelling in 1891 het volgende toe: *Alzoo de heer Snouckaert gaat van den stal naar de boekerij. Men krijgt van deze mutaties en benoemingen niet den indruk, dat aan de boekerij van H.M. de Koningin veel zorg is verbonden*.¹⁴ Een lezer, H.M. Werner, schoot dit in het verkeerde keelgat. Hij was een goede bekende van Snouckaert die zijn bekwaamheden roemde en bovendien vond dat de krant zich diende te onthouden van aanmerkingen op daden van de koningin-regentes met de toevoeging dat tenslotte ook niemand het recht heeft *opmerkingen te maken, wanneer een gewoon particulier het goedvindt Jan of Piet tot zijn koetsier of huis-knecht aan te stellen*.¹⁵ Niet zonder gevoel voor ironie ging de redactie overstag: *dat de benoemde titularis evenzeer op zijn plaats is in de bibliotheek als in den stal, willen we, hoewel meenende dat zulke gecombineerde talenten zeldzaam zijn, op zijn gezag [Werner] aannemen en hopen, dat de bibliotheek van H.M. onze geëerbiedigde Koningin-Regentes in allen deele de sporen van de uitmuntende zorg van den hippoloog-bibliomaan moge vertoonen*.¹⁶

Onbegrijpelijk was de toonzetting van de *Zutphense Courant* natuurlijk niet; zijn vriend Adriaan Justus Enschedé (1829–96) betwijfelde een jaar later of hij Snouckaert's ambtelijke hoedanigheid, dit keer als directeur van het Huisarchief, serieus moest nemen. Ietwat defensief schreef Snouckaert hem terug: *ik ben werkelijk Archivarisch, heusch, al is de naam of titel Directeur van het Huis Archief*.¹⁷ Als directeur van het Huisarchief was hij betrokken bij de nieuwbouw en zorgde voor een plan van ordening voor het archief, dat zich tot dan toe in chaotische staat in het Paleis Noordeinde had bevonden.¹⁸

Snouckaert vervulde diverse nevenfuncties. Evenals zijn vader en zijn grootvader werd hij benoemd tot lid van de Hoge Raad van Adel (1893). Zijn status bracht hem in de geschikte positie om cultuurhistorische initiatieven te ondersteunen. Zo was hij lid van een commissie uit de vereniging *Die Haghe* ter bevordering van een nieuwe restauratie van de Ridderzaal in Den Haag waarmee de restauratie van de jaren vijftig van de 19de eeuw ongedaan zou worden gemaakt. Ook ondersteunde hij in 1880 het plan om een tentoonstelling te organiseren rond het Koninklijk Huis en de genealogie, heraldiek en zegelkunde. Aan die tentoonstelling werkte hij vervolgens als commissielid mee. Enige jaren later werd hij lid van de net opgerichte vereniging de *Nederlandsche Heraut*. Zijn betrokkenheid bij de militaire stand bracht Snouckaert er toe enkele sociale functies op dit terrein te bekleden.¹⁹

Het leven als cavalerist gaf Albert Carel blijkbaar al voldoende ruimte om zich te wijden aan verzamelen en aan letterkundige activiteiten. Zijn pensionering als militair in 1886 vergrootte die ruimte nog meer. Nieuwe functies aan het hof gaven aanleiding en ruimte voor publicitaire arbeid. Vanwege zijn betrokkenheid bij het culturele leven van die tijd werd Snouckaert lid van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap te Amsterdam (1879), het Historisch Genootschap te Utrecht (1894) en de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden (1894). In deze kringen komen wij ook belangrijke vrienden van Snouckaert tegen als De Stuers, Antonie Abraham Vorsterman van Oijen (1845–1912), François de Bas (1840–1931) en Enschedé, die elkaar zo nodig steunden.²⁰ Zo nam De Stuers het in een discussie met betrekking tot koning Lodewijk Napoleon in *De Navorscher*, een middel tot gedachtenwisseling en letterkundig verkeer tusschen allen die iets weten, iets te vragen hebben, of iets kunnen oplossen, voor Snouckaert op.²¹ In hetzelfde stukje toont De Stuers zijn betrokkenheid bij historische artefacten. Hij deelt mee dat Lodewijk Napoleon zich bediende van een aan een handschoen bevestigde pen. De handschoen bevond zich volgens hem in het bezit van de Gouverneur-Generaal van

Nederlands-Indië Van Lansberge. De Stuers steunde zijn vriend niet alleen in *De Navorscher*. Gevraagd en ongevraagd diende hij Snouckaert van advies waar het ging om zijn museum. Vrij van stekeligheden waren hun gesprekken niet. Een keer kwam De Stuers de collectie bekijken waarbij hij een door Snouckaert samengesteld *Genealogisch Overzicht der Kavallerie* bewonderde. Op de inhoud had De Stuers geen aanmerkingen, wel raadde hij aan de titel te wijzigen in *Historisch Overzicht der Kavallerie, daar bij genealogisch, bijslaap te pas komt, en bij de Regimenten dit niet gebeurt*.²²

Op genealogisch en heraldisch, maar ook op militair terrein komt Vorsterman naar voren als een inspirerende en invloedrijke vriend.²³ Net als Snouckaert kwam hij uit een protestantse familie van militairen en bestuurders. Eind 1879 nam Vorsterman ontslag uit militaire dienst en vestigde zich als beroepsgenealoog in Den Haag. Na Snouckaert's overlijden wijdde Vorsterman een necrologie aan hem in zijn *Algemeen Nederlandsch Familieblad*. Uit dit artikel blijkt dat zij elkaar zeker vanaf 1880 kenden. In dat jaar werkten beiden intensief samen bij de totstandkoming van de tentoonstelling *Voorwerpen betrekking hebbende op het Vorstelijk Stamhuis Oranje-Nassau en op de Wapen-, Geslacht- en Zegelkunde in het algemeen* die in augustus en september te zien was in de Gothische Zaal bij het Paleis Noordeinde.²⁴ Snouckaert had in twee van de vier voorbereidingscommissies zitting en stelde een groot aantal objecten beschikbaar.²⁵ De tentoonstelling riep een beeld op van de Oranjes met om hen heen de adellijke stand geschaard.²⁶ Genealogische interesse zal één van de redenen geweest zijn dat Snouckaert, in navolging van zijn vader, in 1879 het archief van de familie op orde bracht.²⁷ Vorsterman was niet alleen een vriend op genealogisch terrein, hij werkte ook voor Snouckaert als agent. Vorsterman reisde in binnen- en buitenland langs veilingen en antiquariaten. Daar kocht hij voor eigen rekening en namens opdrachtgevers. Tot die opdrachtgevers behoorde Snouckaert. Veelvuldig komen aankoopsgesties van Vorsterman in het dagboek aan de orde.²⁸

Een andere voor zijn verzamelingen belangrijke vriendschap onderhield Snouckaert met de militaire historicus en latere directeur van het Krijgsgeschiedkundig Archief De Bas. Zij waren van hun studietijd aan de KMA tot aan Snouckaert's overlijden met elkaar bevriend.²⁹ De Bas hielp Snouckaert aan objecten, Snouckaert hielp De Bas bij zijn historisch onderzoek en protegeerde hem. Typerend voor hun hechte band is een overigens onschuldige historische vervalsing van De Bas in zijn biografie van Prins Frederik. Daarin voert hij Snouckaert's grootvader op als *jongste brigadier, die in zijn schitterend scharlaken rok met blauwe spiegels en gouden nestels, met wit gepluimden, zwart getopten pluim, gegalonneerden steek op een hooge Engelsche merrie een prachtig figuur maakte ter rechterzijde van de koets van de prins*. De Bas beschrijft hem hier als bevelhebber van een escadron van stadhouder Willem v bij een feestelijke intocht. Op Snouckaert's vraag of dit inderdaad strookte met de werkelijkheid, antwoordde De Bas *dat hij dezen naam er enkel in had gebracht, omdat hij van mij zoovele gegevens ontving*; om Snouckaert te vleien dus.³⁰

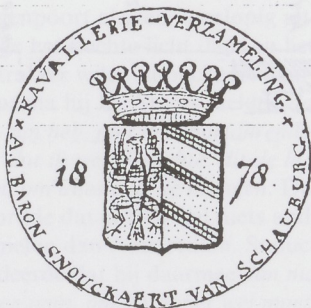
Hun vriendschap kreeg extra diepgang vanwege het feit dat beiden de militaire dienst verlieten na in hun eer gekwetst te zijn. De Bas voelde zich in 1890 gedwongen ontslag te nemen, nadat zijn oudste dochter zwanger raakte van een aan hem direct ondergeschikte 2e luitenant. In zijn necrologie van Snouckaert beschreef De Bas dat zijn vriend *meerendeels als gevolg van teleurstelling de dienst verlaten had*.³¹ Vanaf 1890 legde De Bas zich toe op de beoefening van de krijgsgeschiedenis. De minister van oorlog gaf hem daarvoor een toelage van 1.000 gulden per jaar. Als militair historicus trof De Bas in Snouckaert een vriend, maar ook in zakelijk opzicht hadden zij in de jaren '90 veel met elkaar te maken: vanaf 1891 was Snouckaert directeur van het Koninklijk Huisarchief terwijl De Bas bij hetzelfde archief vanaf 1892 een tijdelijke aanstelling had verkregen.³² De Bas hielp Snouckaert bij het traceren van objecten en bij zijn militair-historische studies. In het dagboek lezen wij hoe De Bas hem hielp bij het bewerken van een boek van

L. Roulin over de geschiedenis van het 125e Frans Keizerlijke – eerder Koninklijk Hollandse – regiment.³³ Samen met De Bas publiceerde Snouckaert in 1893 de brochure *Vaandels en standaarden*.³⁴ De brochure was een opstap voor een eervolle benoeming. Bij Koninklijk Besluit van 16 oktober 1893 no. 30 werd Snouckaert opgenomen in een commissie die diende te onderzoeken *de opschriften, die, in verband met roemrijke wapenfeiten, waaraan, sedert het jaar 1813, korpsen van de landmacht of onderdeelen dier korpsen, hebben deelgenomen, op de vaandels en standaards van de regimenten der infanterie en cavalerie zouden kunnen worden geplaatst*. Het advies van de commissie resulteerde inderdaad in nieuwe vaandels die 2 november 1896 plechtig werden uitgereikt op het Malieveld.³⁵

Het cavaleriemuseum: oprichting, organisatie en huisvesting

Één augustus 1878 is te beschouwen als de officiële datum van oprichting van het museum van Snouckaert. Op het eerste gezicht lijkt het gek dat zijn particuliere verzameling plechtig geopend werd op een bepaalde dag. Dat is het minder als wij ons realiseren dat Snouckaert zijn museum zag als een semi-publieke instelling; hij deed zijn werk ten nutte van de geschiedenis van het vaderland en wilde dat dit werk voor de eeuwigheid bewaard zou blijven. Geheel in lijn met deze gedachten begon Snouckaert op 1 augustus 1878 met een dagboek waarin hij de aanwinsten van zijn museum noteerde. Op dezelfde dag stuurde hij een gedrukte circulaire uit waarin Snouckaert belangstellenden opriep objecten af te staan. De oprichtingsdatum werd ook vastgelegd op een groot schild waarop zijn familiewapen afgebeeld stond en de oprichtingsdatum.³⁶ In 1884 werd dit schild opgehangen bij de ingang van zijn zaal van het Gemeentemuseum. De oprichtingsdatum kwam tevens op een hefboomstempel dat hij gebruikte om de etiketten van zijn objecten te merken (afb. 3).³⁷ Snouckaert geeft de volgende toelichting op het ontwerp van dit stempel: *In het midden ons familiewapen, gedekt door de Baronnen Kroon; regts van het schild 78, en links 18, het jaartal van*

Afb. 3. Ontwerp voor een hefboomstempel door S. Bosman om boeken en manuscripten in de verzameling van A.C. baron Snouckaert van Schauburg te merken. Tekening in het dagboek, 7 maart 1883.

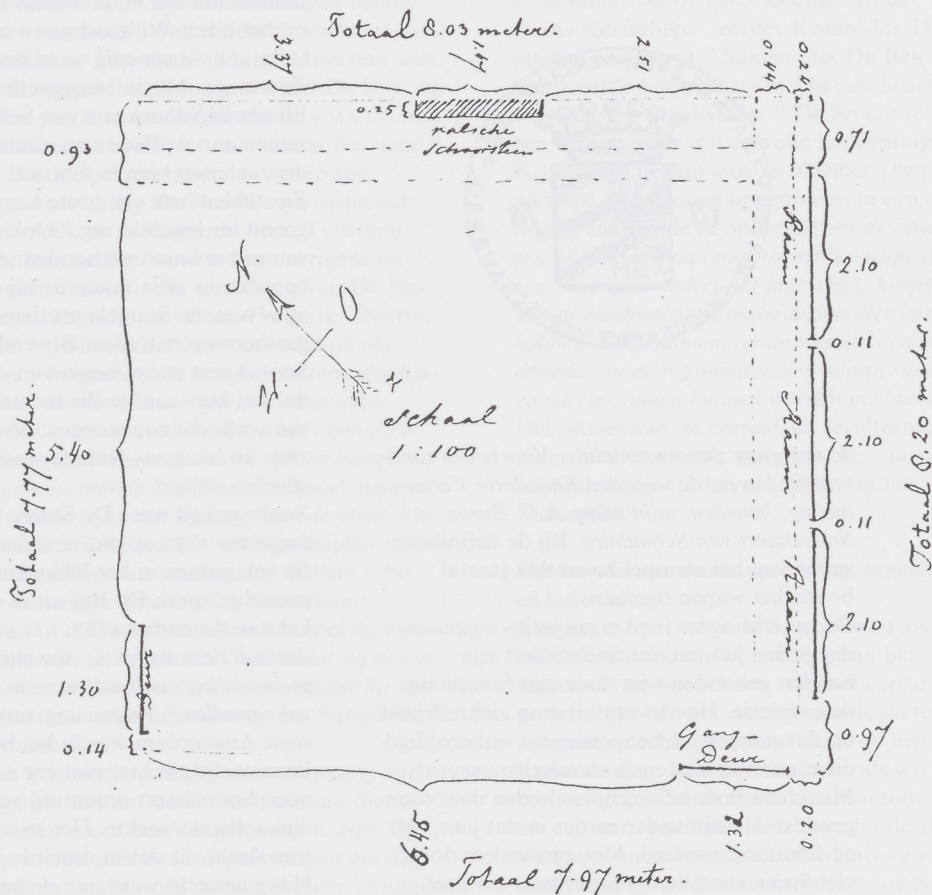
de oprigting der verzameling. Voorts een rand-schrift; boven, de woorden Kavallerie Verzameling; beneden, mijn naam A.C. Baron Snouckaert van Schauburg. Bij de definitieve versie van het stempel kwam het jaartal boven het wapen te staan.

De oprichting in 1878 is enigszins eigenaardig gezien het feit dat Snouckaert zijn handen gebonden wist door zijn functie bij de cavalerie. Hoe kwam hij erop zichzelf juist op dat moment te benoemen tot onbezoldigd directeur van zijn eigen cavaleriemuseum? Misschien is de belangrijkste reden daarvoor geweest dat zijn vader eerder in dat jaar, op 27 februari, overleed. Met zijn vaders dood viel Snouckaert een grote erfenis ten deel. De rest van zijn leven was hij in financieel opzicht vrij man. Ondanks de aankoop van honderden objecten, duizenden boeken en vele prenten en tekeningen beschikte Snouckaert bij zijn overlijden in 1902 over een vermogen van bijna 250.000 gulden.³⁸ Waarschijnlijk heeft Snouckaert zich in het voorjaar en de zomer van 1878 afgevraagd wat hij met de tweede gedeelte van zijn leven wilde aanvangen. Het resultaat van die afweging is bekend. Zijn keuze voor zijn verzameling en zijn financiële onafhankelijkheid verklaren tegelijk waarom hij zich niet onder druk liet zetten door Storm de Grave. Zo lang het kon diende Snouckaert zijn tijd uit in een rustig *baantje*, toen dat niet langer kon, liet hij zich afkeuren. Aanvankelijk was het museum gevestigd in de woonvertrekken van Snouckaert die

kamers huurde bij de weduwe Martinet op het adres Willemstraat 9 in Den Haag (afb. 12). Al spoedig werd het daar te krap. Zijn tantes Maria Margaretha en Naletta Elisabeth Snouckaert van Schauburg die samen aan de Plaats op nummer 24 woonden, schoten hem in februari 1879 te hulp. Zij stelden hem een grote kamer op de begane grond ter beschikking.³⁹ Ook aan de Plaats waren bezwaren verbonden: de ruimte was beperkt, in 1881 noteerde hij dat de kamer *eivol* was, en Snouckaert diende zelf altijd als gastheer op te treden. Bovendien besefte Snouckaert in het begin van de jaren tachtig dat het huis aan de Plaats binnen afzienbare tijd verkocht zou worden: Maria overleed in 1881 en haar zus Naletta was ver in de 70 en stierf in 1884.⁴⁰

Zoals gezegd wees De Stuers hem er in augustus 1879 op dat te zijner tijd zijn collectie zou passen in het Rijksmuseum. Dezelfde gedachte sprak De Bas uit in een krantenartikel van december 1882: *t Is te verwachten, dat ook deze kollektie éénmaal een waardige plaats in het centraal museum onzer hoofdstad zal vervullen.*⁴¹ Verhuizing van Den Haag naar Amsterdam was in het begin van de jaren tachtig echter niet erg aantrekkelijk voor Snouckaert omdat hij voortdurend aan zijn collectie werkte. Het kwam hem dan ook niet slecht uit dat in dezelfde jaren in Den Haag gewerkt werd aan de heropening en herinrichting van het Gemeentemuseum. Dit museum werd gehuisvest op de hoek van de Korte Vijverberg in het huidige pand van het Haags Historisch Museum. Snouckaert greep zijn kans om zijn collectie daar onder te brengen. Zonder slag of stoot ging het niet. Oktober 1882 kwam Vorsterman bij Snouckaert langs die hem op het Gemeentemuseum als huisvesting wees. Vorsterman zei de verhuizing van nationale collecties naar het Rijksmuseum in Amsterdam te betreuren. Daarom deed hij een beroep op Snouckaert zijn collectie onder te brengen in het Haags Gemeentemuseum, uit liefde voor de stad en ter bevordering van het toerisme.⁴² Aanvankelijk liet Snouckaert het initiatief aan zijn vriend, mei 1883 was hij zelf zo ver om naar burgemeester Patijn te stappen. Deze was wel geïnteresseerd in de collectie, meldde dat het

Afb. 4. Plattegrond van de zaal voor de collectie Snouckaert op de 2de etage van het Haags Gemeentemuseum aan de Korte Vijverberg. Eigenhandige tekening van Snouckaert in zijn dagboek, 24 april 1884

pand pas in de zomer van 1884 beschikbaar zou zijn en wees Snouckaert er ook fijntjes op dat de interesse van Vorsterman mede bepaald werd door diens ambitie directeur te worden van het nieuwe museum. Nadien hield Snouckaert zelf de zaak warm bij de burgemeester en bij de commissie voor het museum, waarin onder andere zijn vriend De Stuers zitting had.

In het voorjaar van 1884 kreeg Snouckaert toestemming zijn collectie over te brengen van de Plaats naar de Korte Vijverberg. De operatie werd tussen 30 april en 3 mei uitgevoerd. In het Gemeentemuseum kon hij beschikken over een zaal aan de voorzijde met een oppervlakte van 64 m² (afb. 4). De ruimte in het museum werd Snouckaert in

onderhuur, om niet, afgestaan, voorshands voor een jaar.

Nadat Snouckaert in de herfst van 1884 al geweigerd was om meer ruimte te krijgen in het Gemeentemuseum, kreeg hij vier jaar later een nog vervelender aanzegging. De museumcommissie verzocht hem in november 1888 om met ingang van 1 februari 1889 zijn zaal te ontruimen omdat men die wilde bestemmen voor de moderne kunst.⁴³ Gealarmeerd nam Snouckaert contact op met De Stuers. Dat leidde tot uitstel: de termijn werd opgeschoven naar 1 januari 1890. Snouckaert hoopte misschien dat uitstel tot afstel zou leiden maar daarin werd hij teleurgesteld: begin november 1889 kreeg hij een herinneringsbrief over de ontruiming. Nog op

dezelfde dag sprak hij met De Stuers. Net als eerder wees De Stuers Snouckaert op de Gevangenpoort als een voorlopig alternatief. Vanwege het slechte licht daar en het tijdelijke karakter wilde Snouckaert daar niet aan, waarna hij De Stuers meldde *dat ik er genoeg van heb, met die voortdurende verhuizingen; dat ik wel wenschte, dit de laatste keer zou zijn, om alles over te brengen*. De Stuers antwoordde dat er dan wel niets anders over zou schieten dan Amsterdam. Snouckaert concludeerde dat hij daarmee *dan maar genoeg nam, omdat ik het wel moest, hoe gaarne ik alles ook hier hield*.⁴⁴

Daarmee was besloten tot de derde verhuisoperatie die zijn beslag kreeg in december 1889 en januari 1890. De firma De Gruyter laadde op 18 december de eerste wagen vol. Toen bleek ook dat het paard met zijn ruiter er niet in paste. Voor het tweede transport op 3 januari 1890 kwam De Gruyter met de grootste wagen voorrijden, getrokken door vier paarden. Daar paste Constant, schuin neergezet en goed gestut, wel in.⁴⁵

Het cavaleriemuseum Snouckaert werd met de verhuizing niet opgeheven. Zoals te lezen is in Snouckaert's schrijven van 27 november 1889 aan de minister van Binnenlandse Zaken, waarin hij de collectie aan het Rijk schenkt, bleef Snouckaert zichzelf zien als de geestelijke en organisatorische spil van het museum (zie bijlage 2). Hij sprak af dat de verzameling bijeen zou blijven en dat hij zou zorgen voor aanvulling en verrijking. Dit alles gebeurde in nauw overleg met De Stuers die de brief concipieerde.⁴⁷

In het Rijksmuseum werd de collectie als een afzonderlijke eenheid getoond op de oostelijke binnenplaats. Fr.D.O. Obreen, hoofd van de afdeling schilderijen en schrijver van de bezoekersgids van 1890, vestigt daarin de aandacht op *eene met veel inspanning aangelegde verzameling uniformen en wapens van het Nederlandsche leger waarbij nagenoeg al de opeenvolgende corpsen van het wapen der cavalerie vertegenwoordigd zijn; enkele voorwerpen uitgezonderd omvat deze collectie alles wat op dat gebied tot de 1e helft dier eeuw behoort*.⁴⁷

Gehinderd door de afstand Amsterdam-Den Haag, besloot Snouckaert zijn museum op

twee locaties te huisvesten: de vaste presentatie in Amsterdam en een (aanwinsten-)collectie bij hem thuis. Daartoe hield Snouckaert een deel van de objecten buiten de overdracht naar Amsterdam en huurde hij in zijn huis aan de Willemstraat extra kamers.⁴⁸ Het cavaleriemuseum was daarmee – gedeeltelijk – weer terug op de plaats waar alles in 1878 begonnen was, nu als dependance van het Rijksmuseum in Amsterdam.

Erg lang duurde deze situatie niet voort. Snouckaert gebruikte de extra ruimte al snel om de collectie te ordenen voor een tweede en laatste overdracht. Vanuit het Rijksmuseum werd daar ook op aangedrongen door de latere hoofd directeur, Jhr. B.W.F. van Riemsdijk.⁴⁹ In november en december 1897 werd druk gewerkt aan de voorbereidingen van de tweede overdracht. Snouckaert maakte daartoe onder andere een index op een deel van zijn dagboek. Van Rijksmuseum zijde bemerkt men hoe er naast enthousiasme over de overdracht, groeiende onrust ontstond: de conservator A. Pit noteerde dat het hem zwaar te moede was toen hij de omvang van de collectie in ogenschouw nam en bijvoorbeeld alle vreemde uniformen die er deel van uitmaakten.⁵⁰ Tussen oktober 1899 en februari 1900 werd de 'Haagse dependance' overgebracht naar Amsterdam. Voor het vervoer ervan waren 38 verhuiskisten nodig.⁵¹ Anno 1900 beschikte het Rijksmuseum te Amsterdam over het cavaleriemuseum van Snouckaert. De omvang ervan laat zich ruw begroten: twee grote verhuishagenaars en daarnaast nog eens 38 verhuiskisten vol. Twee jaar later, na het overlijden van Snouckaert, was het Rijksmuseum ten volle de eigenaar van dit museum. Maar wat had het Rijksmuseum nu precies in huis gekregen?

Het cavaleriemuseum: collectie en presentatie

Op 1 augustus 1878 stuurde Snouckaert zoals gezegd een gedrukte circulaire uit waarin hij belangstellenden oproep objecten aan hem af te staan *betrekkende hebbende op het wapen der cavalerie en dat der maréchaussée, ten einde de vele nog voorhanden, doch verspreide zaken te vereenigen en voor vernietiging te bewaren*.⁵² Systematisch als hij was, herhaalde hij die actie minstens vier keer. Zeker 5.000 circulai-

res werden door Snouckaert tussen 1878 en 1883 rondgestuurd. Uittreksels en bewerkingen van de circulaires werden opgenomen in de belangrijkste kranten.⁵³ Vanaf 1 augustus 1878 noteerde Snouckaert de binnenkomende objecten – en boeken, documenten etc. – in een dagboek met vijf kolommen waarin hij *de ontvangen voorwerpen en mededeelingen betreffende de Kavallerie Verzameling* registreerde (zie afb. 8 en 9). Niet alleen geeft hij in zijn dagboek telkens een uiterlijke omschrijving van de objecten, soms in combinatie met een (schets)tekening, maar ook meldt hij van wie de objecten oorspronkelijk afkomstig zijn en hoe hij ze verkrijgt. Met het dagboek is het mogelijk de groei van zijn collectie en zijn contacten in de loop der jaren te volgen. Het dagboek telt 1260 bladzijden en werd afgesloten op 11 juni 1901. Snouckaert gebruikte blijkbaar enkele andere, soms oudere verzamelingen als voorbeeld. Zelf zegt hij in een krantenartikel van augustus 1878 beïnvloed te zijn door Roosdorp en zijn Belgische Opstand verzameling, waarbij Snouckaert zichzelf overigens nadrukkelijk als man van hogere stand en grotere ambities in de lucht steekt: *Wanneer het den eenvoudigen Roosdorp is gelukt in een nederigen stand der maatschappij, de historische wapenverzameling der Kon. Mil. Academie met zulke hoogst belangrijke zaken te verkrijgen, dan mag te recht worden verwacht, dat de pogingen van een man van het vak, bovendien geboren uit een der oudste adellijke geslachten van Nederland, niet vruchteloos zullen blijven.*⁵⁴

Bovendien was Snouckaert goed op de hoogte van andere verzamelingen op militair gebied in binnen- en buitenland. In zijn dagboek komen onder andere contacten met het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap in Amsterdam (11 december 1879), het Rijksmuseum, J.L.H. Beyens, verzamelaar van objecten van de infanterie en de genie, en mr. J.E. Someren Brand en J.A. Jochems van de Amsterdamse schutterijcollectie aan de orde.⁵⁵ Snouckaert en zijn vrienden waren ongetwijfeld bekend met de bestaande militaire, grotendeels vorstelijke collecties in West-Europa. Zo wijst De Bas in 1882 op de *Militär Uniform Bilder Sammlung des Staats-*

raths Rosenstieck in Darmstadt die hij vergelijkt met de collectie van Snouckaert.⁵⁶

In de kamer aan de Plaats kreeg het museum zoals gezegd voor het eerst vorm. Voor de bezoekers waren de in militaire kleding uitgeruste rieten poppen het meest opvallend. Snouckaert had regelmatig contact met plaatselijke rietwerkers en timmerlieden over het maken van zulke poppen.⁵⁷ Indien nodig schakelde hij vaklui in om ontbrekende uniformonderdelen en uitrustingsstukken bij te laten maken.⁵⁸ Een beschrijving van één van de poppen geeft een goed beeld van Snouckaert's afweging tussen historische precisie en fraaie presentatie.⁵⁹ Het gaat hierbij om een pop gekleed als een kurassier van het jaar 1629.⁶⁰ Diens uitrusting was zo gedragen door *den Heer Mr. A.J. Enschedé, thans archivaris en bibliothecaris te Haarlem, bij den gecostumeerden optocht der studenten te Leiden op de 11e juni 1850, voorstellende den intocht van Frederik Hendrik in 's Hertogenbosch in 1629 (no. 120 der plaat van den optocht)* (zie afb. 5).⁶¹ Snouckaert geeft precies aan welke onderdelen origineel zijn en welke zijn bijgemaakt. Ter verantwoording verwijst hij bovendien nog eens naar zijn dagboek.

De collectie poppen kwam tenslotte op een totaal van veertien stuks. De beeldhouwer F. Battenburg bood Snouckaert aan gezichten te boetseren voor de poppen. Een aanbod waar Snouckaert niet op inging, waarschijnlijk omdat hij esthetiek minder belangrijk vond.⁶² Een van de poppen kwam te zitten op Constant. Snouckaert liet het opzetten van zijn paard in 1880 uitvoeren door Ter Meer, preparateur van het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie in Leiden. De hele operatie kostte hem ruim 300 gulden.⁶³ Met uitzondering van de pop te paard en enkele poppen op bokken, werden de andere poppen geplaatst in hoge, glazen vitrines. Andere zaken dan uniformen werden getoond in platte vitrines en aan de wand. In de platte vitrines legde Snouckaert boeken, prenten, documenten en curiosa.⁶⁴ De wanden werden benut voor het tonen van wapens op rekken en in de vorm van trofeeën. De collectie confronteerde Snouckaert regelmatig met problemen op conserveringsge-

Afb. 5. A.J. Enschedé met het kuras van de ritmeester Failloiseau, bij de Leidse studentenoptocht, afgebeeld in: 'Maskerade Leyden 1850.' Rijksuniversiteit Leiden, Academisch Historisch Museum.

bied. Zo gaf hij in de zomer van 1887 de bewakers 10 gulden om de motjes te bestrijden die in zijn zaal rondvlogen.⁶⁵ Tot zijn geluk kregen de motjes geen vat op Constant: tijdens een gesprek over verzamelen met koning Willem III vertelde Snouckaert hem dat hij *wel eens een motje had, doch enkel in de kleeren, in een opgezet paard niet.*⁶⁶ Helaas zijn er van de opstelling aan de Plaats en in het Gemeentemuseum geen foto's bewaard, terwijl de weinige foto's van de opstelling in het Rijksmuseum slechts een klein deel van de Snouckaert-opstelling tonen (afb. 6). Onze indruk van de opstelling is grotendeels ontleend aan het dagboek van Snouckaert en de inventaris die van de opstelling in het Gemeentemuseum gemaakt werd in 1889 ter gelegenheid van de overdracht aan het Rijksmuseum. Bij die gelegenheid maakte Snouckaert een beschrijving waarin hij de 1.031 objecten groepeerde onder hoofdstuktitels die hij ontleende aan de plaats waar zij in de zaal getoond werden. Samen met hem lopen wij als het ware de

zaal rond en komen dan de wapens uit de *grootte trophée (ster)*, wapens uit de *kleine trophée (vierhoek)*, enzovoort, tegen.⁶⁷ De veertien poppen met hun onderdelen – en enkele andere zaken zoals zadels, bokken, waltrappen, chabraks en mantelzakken – beschreef hij in aparte bijlagen. Alles bijeen waren er in 1889 ongeveer 1.200 objecten te zien in het Snouckaert museum. Alvorens een en ander daadwerkelijk werd ingepakt, hield Snouckaert zich bezig met het etiketteren en beschrijven van de opstelling zodat het reconstrueren van de Haagse opstelling in Amsterdam eenvoudig te doen zou zijn. Bij de eerdere verhuizing van de Plaats naar het Gemeentemuseum had hij op dat punt leergeld betaald: *toen rekende ik op mijn geheugen, en ach, ach, wat een tijd en hoofdbreken heeft het gekost alles weer in orde te krijgen.*⁶⁸ Na 1890 bracht Snouckaert in zijn dependance in Den Haag een nieuwe collectie bij elkaar. Deze collectie werd in 1900 in 38 kisten verhuisd. In de inventaris van het Rijksmuseum worden uit deze over-

Afb. 6. De oostelijke binnenplaats van het Rijksmuseum ca. 1914 met rechts het hoofd van het paard van prins Willem: Zouave, 14 april 1855–11 november 1874. Dit was de vos, die Z.M. bij preferencie reed, zijn lievelings-

paard (tekst op bijbehorende bord van Snouckaert, dagboek 5 november 1885).

dracht circa 330 objecten gespecificeerd; nog geen 10 objecten per kist.⁶⁹ Misschien dat bij de overdracht slechts een deel van de overgedragen objecten in de inventaris van het Rijksmuseum werd ingeschreven. Hoe het ook zij, omstreeks 1900 bezat het Rijksmuseum een 'Snouckaert-collectie' bestaande uit meer dan 1.500 objecten.

Als dank voor de schenking van zijn *bijzonder belangrijke verzameling voorwerpen betrekking hebbende op het Nederlandsche krijgswezen* viel Snouckaert bij Koninklijk Besluit van 16 december 1889 no. 20 de toekenning van de zilveren museummedaille ten deel.⁷⁰ In 1900 kreeg Snouckaert als dank voor zijn tweede schenking een nieuwe decoratie. Bij Koninklijk Besluit van 28 augustus 1900 no. 32 werd hij benoemd tot officier in de orde van Oranje-Nassau.⁷¹ Dat laatste was niet helemaal naar tevredenheid. Bij het

bespreken van de tweede zending in 1897 vond Snouckaert in een gesprek met De Stuers dat hij recht had op de gouden museummedaille. De Stuers stelde hem vervolgens in 1898 de benoeming tot ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw in het vooruitzicht.

Hoe belangrijk 'eer' voor Snouckaert was, blijkt eens te meer uit deze onderhandelingen rond de tweede decoratie. Snouckaert verlangde geen geld maar wel wilde hij uitgesproken eerbetoon. Dat hij daar voor zijn gevoel om moest bedelen leidde in februari 1900 tot een fraai uitgewerkte woede-uitbarsting over het hoofd van De Stuers heen: *Ik ontving behalve de zilveren museum medaille in 1889 nimmer andere waardering dat het rijk prijs stelde op aanwinsten dan brieven bevattende dank der regering of wie het aanging, en heb nu mijn bekomst van al die dank; krijg ik*

Afb. 7. G.H. Breitner, *Bereden artillerist te paard*, 60 x 44 cm, ongedateerd. Rijksmuseum inv.nr. SK-A-2881.

Afb. 8. Beschrijving van een karabijn en twee pistolen (zie afb. 9) op 1 maart 1879 in het dagboek van Snouckaert. De wapens werden door J.J. Nepveu, 2e luitenant bij het 6e regiment huzaren, na de Slag bij

Waterloo van 18 juni 1815 gevonden op het slagveld. Zij behoorden toe aan een onbekende Engelse officier.

e. 1 karabijn en 2 pistolen, van de Engelse Dragoniers; alle 3 gemerkt op de Sloffplaat en TOWER, op de loop die voor de karabijn lang is 0.40 meter en voor de pistolen 0.22½ m; de controle merken ; vaste laadstokken; gladde loopen; op de beugelkroppen der pistolen voorts nog gemerkt ^{X-L-D} $\frac{A}{26}$ en ^{2-G-L-D} _B; B.63 voorts nog teus gesneden bij de Sloffplaat. - (N. Denk. tek dus 10^e Regte Dragoniers en 2^e Garde Lichte Drag^{rs}.) Deze 3 ruurwapens werden medegebracht van het slagveld van Waterloo door J.J. Nepveu, 2^e Leut.^{nt} bij het Regt. Huzar. N. 6, later Lt. kol. kommandant van het Regt. Lichte Drag^{rs} N. 5. - Er ontbraken eenige stukken aan, welke ik heb laten bevesten, even als aan de lade, het hout bij laadstokgaten, en een der beugelkroppen, welke afbroken was, laten solderen. Aan de karabijn was de haan defect.

wederom zoo'n brief, dan heb ik er over nagedacht om die aan den afzender terug te sturen; er komt eens een eind aan; men mag toch eindelijk wel eens beseffen, dat wanneer een particulier een Museum op zichzelf afstaat, en vooral iets daar niets van bestond, men die niet eeuwig kan afschofferen met zulk een imbécilen brief van dank der regeering. Wanneer het Rijk zoo iets niet meerder apprecieert dan kan het Rijk verder naar den maan loopen en ik bedank er voor mij langer in een hoek te laten trappen, zelfs niet van Rijkswege.⁷² Redelijk tevreden was Snouckaert desondanks wel na zijn benoeming tot officier. Twee dagen na de benoeming bedankte hij De Stuers voor diens inspanningen en felicitaties; bij een galadiner op 31 augustus 1900 kreeg, en nam hij de gelegenheid de koningin persoonlijk te bedanken voor zijn onderscheiding.⁷³

Ondanks de twee omvangrijke overdrachten kon het Rijksmuseum zich in 1900 niet de

eigenaar noemen van het Snouckaert museum aangezien een uitermate belangrijk deel buiten de overdracht werd gehouden: de documentaire collectie.

Voor Snouckaert was het museum een middel om de geschiedenis van de Nederlandse cavalerie in enge zin en het Nederlandse leger in bredere zin te documenteren en bestuderen. Daartoe verzamelde hij niet alleen objecten maar bijvoorbeeld ook prenten en boeken. Zijn vrienden De Bas, Vorsterman en andere particulieren uit zijn kennissenkring assisteerden hem bij de aankoop van die documenten. Boekhandelaren en antiquariaten als die van Van Stockum en Van Doorn in Den Haag en Bom en Muller in Amsterdam stuurden voortdurend excerpten van hun catalogi en tipten hem over veilingen. Indien nodig was Snouckaert bereid hoge bedragen neer te tellen voor een zeldzaam werk. In 1884 reserveerde hij 100 gulden voor de aankoop van John Cruso's *Militarie instructions for the*

Cavallrie, of rules and directions for the service of horse [...] in the Low-Countries Warres (Cambridge 1632).⁷⁴

Dat de objecten en boeken als complementair werden beschouwd, beschreef De Bas in 1882: *De zalen [...] vertoonen behalve allerlei wapentuig, enkele volledig uitgeruste ruiters en officieren te paard [...], een uitgebreide bibliotheek*. Na een opsomming wat er verder nog getoond wordt, concludeert hij: *In veel opzichten vormt de belangrijke verzameling [...] een wegwijzer in den doolhof van organisaties en reorganisaties, welke ons leger sedert 1813 heeft ondergaan*. Ook De Bas beschouwde presentatie en studie als een tweeëenheid.⁷⁵

Snouckaert's militaire bibliotheek en documentaire collectie omvatten naar schatting tussen de 3.000 en 4.000 banden en tussen de 500 en 800 bladen, penningen en medailles. Tot de collectie behoorden series voorschriften en reglementen voor de verschillende wapens lopend van de 16de tot de 19de eeuw, series resolutiën van de Raad van State, boeken op het terrein van de cavalerie en manuscripten nagelaten door hoge officieren.

Afb. 9. Vuursteenpistool in de collectie Snouckaert, ontvangen van J. Nepveu op 1 maart 1879 (zie afb. 8), Rijksmuseum, NM 9.310/322. Het pistool, voorzien van verschillende merken, is in bruikleen geweest bij het Legermuseum in Delft (inv.nr. Vup 72).

Het 'militaire' deel van zijn boekeriej vermaakte Snouckaert aan het Krijgsgeschiedkundig Archief van de Generale Staf in Den Haag waarvan De Bas directeur was. In 1901 en 1902 werden in totaal 2400 banden overgebracht van Snouckaert's huis naar dit Archief. Een restant werd overgebracht na zijn overlijden.⁷⁶ Met zijn bibliotheek werd een gedegen basis gelegd voor dit Archief als studiecentrum op het terrein van de militaire geschiedenis. De collectie ging verloren in 1945 toen de geallieerden als gevolg van een coördinatiefout de wijk Bezuidenhout bombardeerden in plaats van de lanceerinstallaties van v2 raketten in het Haagse Bos. Andere collecties van Snouckaert – zijn oude kranten en 'Oranje' boeken – schonk hij aan de Koninklijke Bibliotheek en het Koninklijk Huisarchief.

De delen van Snouckaert's bibliotheek die niet naar openbare verzamelingen waren overgebracht, werden, samen met vier andere bibliotheken, in 1904 geveild. De catalogus van deze veiling bij Van Stockum in Den Haag telt 4.647 nummers (afb. 10). Niet onderscheiden is in de catalogus welke

Afb. 10. Omslag van de veilingcatalogus W.P. van Stockum en Zonen, 19 tot 29 maart 1904.

19 Mars 1904
19 III 1904
CATALOGUE
D'UNE COLLECTION IMPORTANTE
DE

L I V R E S

PROVENANT DES BIBLIOTHÈQUES FORMÉES
PAR FEU M.M.

A. E. J. MODDERMAN
Ministre de la Justice des Pays-Bas

Jhr. F. A. J. VAN ASCH VAN WIJCK
Ministre des Colonies des Pays-Bas

Jhr. Mr. W. C. A. ALBERDA VAN EKENSTEIN
Membre de la 1re Chambre des États-Généraux à Groningue

A. C. Baron SNOUCKAERT VAN SCHAUBURG
Directeur des Archives de la Maison de S. M. la Reine des Pays-Bas

A. J. MEYL
Capitaine d'artillerie
et d'autres

Dont la vente aura lieu
du 19 au 29 Mars 1904

dans les Salles de Vente, Praktijshoek 7
de la Librairie

W. P. VAN STOCKUM & FILS
à La Haye

Exposition publique les 16, 17 et 18 Mars
de dix à cinq heures

et les 16 et 17 Mars de sept à neuf heures de l'après-midi

LA HAYE

W. P. VAN STOCKUM & FILS
Buitenhof 36

1904

19 - 3 - 1904

boeken in deze veiling ingebracht waren uit de boedel van Snouckaert. Voor een enkel nummer ligt de herkomst voor de hand. Zo bevat kavel 521 onder andere 12 exemplaren van een boek dat Snouckaert samen met De Bas schreef in 1892. Waarschijnlijk betreft het hier een deel van de voorraad die thuis bij Snouckaert was opgeslagen. Tenslotte was er de collectie prenten en penningen die uit 500 tot 800 stuks zal hebben bestaan. Zij staat beschreven in een veilingcatalogus van 1904. Samen met de als tweede genoemde, en naar wij aannemen kleinere, verzameling van A. Jacobi werden 859 nummers verkocht (afb. 11). Tot de verzameling

behoorden onder andere veel portretten van leden van het Huis Oranje-Nassau, militairen, Napoleon en zijn familie en natuurlijk allerlei militaire prenten en tekeningen van veldslagen. Tot de laatste groep hoort: nr. 426 Nederlandse huzaren – verzameling van 24 uit de hand gekleurde prenten, voorstellende alle uniformen van 1785 tot heden, naar aquarellen en prenten uit dien tijd. fol. Zeldzame verzameling van prenten, die niet in den handel zijn gebracht.

Op 25 april 1895 besprak Snouckaert met De Bas en F.J.G. ten Raa de oprichting van een krijgsmuseum in Den Haag. Buiten twijfel beschouwden zij het 'platte' gedeelte van het museum als minstens zo belangrijk als de driedimensionale objecten in de verzameling.⁷⁶ Het Haagse krijgsmuseum kwam niet van de grond, wel lukte het in 1897 een krijgsarchief op te zetten. Het lijkt erop dat de uiteindelijke verdeling van objecten en documenten en boeken tussen Rijksmuseum en Krijgsgeschiedkundig Archief beschouwd werd als een compromis om de twee partijen tevreden te stellen.

Wat Snouckaert beoogde met zijn collectie van meer dan 5.000 objecten, boeken, manuscripten en prenten is ons redelijk duidelijk, maar wat vonden anderen behalve zijn nauwste vrienden ervan?

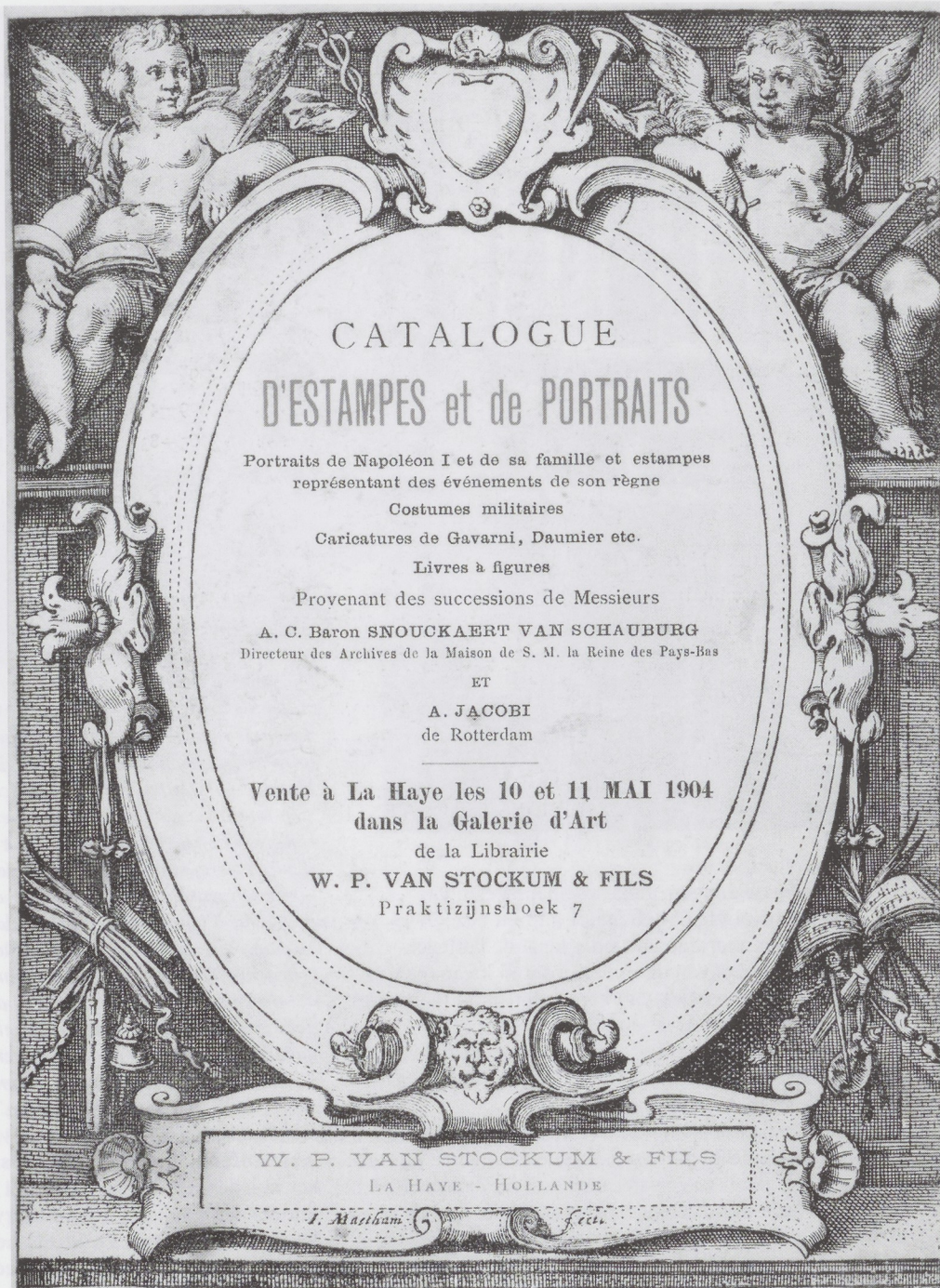
Het cavaleriemuseum en het publiek

Belangrijk doel van Snouckaert's museum was jonge officieren op te wekken tot de strijd voor Vorst en Vaderland. Daartoe legde Snouckaert ondermeer een foto-album neer in zijn museum waaraan officieren hun portret konden toevoegen. Dit foto-album diende de band tussen de officieren te verstevigen. Tot ongenoegen van De Bas waren in 1882 echter slechts 50 van de 120 cavalerie officieren met een foto in het album present. De respons uit het militaire milieu was dus niet overweldigend.

Wel kwamen er regelmatig bezoekers. Voor de eerste periode toen het museum gevestigd was aan de Plaats kunnen wij daarvan een goed beeld krijgen: elke bezoeker werd door Snouckaert in zijn dagboek vermeld. Veel van de bezoekers kwamen langs omdat zij zich als lid van de militaire stand tot de

Afb. 11. Omslag van de veilingcatalogus W.P. van Stockum en Zonen, 10 en 11 mei 1904.

Afb. 12. Willemstraat 9 in Den Haag, foto van de auteur. Snouckaert woonde als onderhuurder op dit adres.

collectie aangetrokken voelden. Velen van hen beloofden Snouckaert na hun bezoek te zorgen voor aanwinsten. Naast de vertegenwoordigers van de militaire stand kwam een gemengd publiek van heren van stand langs: ambtenaren, archivarissen en ook schilders die zich met militaire onderwerpen bezighielden: G.H. Breitner (afb. 7), W.C. Staring en J. Hoyncq van Papendrecht.⁷⁸

In 1884 huisde het Snouckaertmuseum in bij het Gemeentemuseum. Snouckaert legde bij de ingang een register neer waarin bezoekers vragen konden stellen over de collectie. Als wij dit register beschouwen als een indicatie voor publieke waardering en interesse dan kunnen wij concluderen dat de interesse nihil was: toen Snouckaert in april 1900 aan een nieuw dagboekdeel begon, gebruikte hij

daarvoor het bezoekersregister.⁷⁹ Hij hoefde er geen enkele bladzijde uit te scheuren, niet één bezoeker had de moeite genomen om een vraag te stellen. Het was niet Snouckaert's eerste teleurstelling met het publiek. Begin juli 1884 beklagde hij zich dat de kranten soms wat onaardig over zijn collectie berichtten.⁸⁰ Een krant vond dat de poppen wel erg dicht opeengepakt stonden en had wat kanttekeningen bij de uitvoering van dezelfde poppen: *Ruzie zullen deze ex-heldhaftige cavaleristen nu wel niet met elkaar krijgen, te minder omdat hun troniën er erg zoetsappig uitzien.*⁸¹ Misschien had Snouckaert maar beter in 1881 op het aanbod van de beeldhouwer Battenburg kunnen ingaan die gezichten wilde boetseren voor de poppen. Ook is er de recensie van Carel Vosmaer in de *Nederlandse Spectator* van augustus 1884 van het heropende Gemeentemuseum. In dit stuk komt de zaal van Snouckaert aan bod: *Eene nieuwe vermeerdering onderging het museum door de rijke en hoogst belangrijke verzameling wapens en uniformen onzer leger, welke Baron Snouckaert hier in bruikleen gaf. De beelden voor sommige uniformen gemaakt zullen wel eens verbetering behoeven, maar de zaken zelve zijn voor de kennis van onze militaire kleeding en wapening allergewichtigst. Hadden wij, buiten Rochussen, schilders die zich met onze geschiedenis bemoeiden, zij vonden hier stof in overvloed voor hunne tafereelen. Vele costumen zijn zoo vreemd, dat zij komiesch worden. Wij denken er aan de krijgslieden die Pieneman heeft geschilderd. Er ware ook over de uniformen heel wat aardigs te schrijven. Ware er eens een bejaard officier, die met aardige herinneringen al die chapska's, dolmans, kurassen en helmen 'met wapperende paardestaarten', die oude hussaren, kurassiers en lansiers, die eerste beerenmutsen uit de dagen van 'Turf in je ransel', die 'latten' en lanssen, die 'brandemmers' en stevels en wingsen, deed herleven!*⁸² Bij alle ironie van Vosmaer was het in ieder geval meer aandacht voor de Snouckaert zaal dan bij A.J. Servaas van Royen. In zijn artikel over het heropende museum komt Snouckaert niet eens voor.⁸³

Afb. 13. Constant bereden door een pop, die A.C. baron Snouckaert van Schauburg zelf verbeeld, in het uniform van een 2e luitenant van het 3e regiment dragonders. Foto van de opstelling op de oostelijke binnenplaats van het Rijksmuseum in 1909.

De collectie in het Rijksmuseum

In het Rijksmuseum werd de collectie opgesteld aan de noordzijde van de oostelijke binnenplaats, tegenover de collectie in regionale klederdrachten gestoken poppen.⁸⁴ De militaire poppen kwamen er in glazen kasten te staan en de wapens werden in de vorm van trofeeën tentoongesteld. Niet zeker is of, zoals Van der Kellen wilde, de uitrustingsstukken (zadels, koppels, pistolen, sporen e.d.) als ensembles getoond werden, terwijl Snouckaert tevergeefs de wens uitsprak dat de militaire pop te paard zijn eigen glazen kast kreeg (afb. 13).⁸⁵ Foto's van de binnenplaats uit die jaren geven een indruk van de veelheid aan militaire voorwerpen die daar te zien was (afb. 6). De vele honderden voorwerpen uit Snouckaert's collectie werden er gecomplementeerd met onder andere voorwerpen betreffende de Belgische Opstand uit

de collectie Roosdorp en modellen uit de wapenkamer van het Amsterdamse stadhuis. Bij een bezoek van prinses Wilhelmina en koningin-regentes Emma aan het Rijksmuseum, bekeken zij ook de opstelling van Snouckaert. Of zij het mooi of interessant vonden komen wij niet te weten, wel zei Emma later tegen Snouckaert: *wat hebt u daar moeite voor gegeven*. Trots noteerde Snouckaert haar opmerking in zijn dagboek.⁸⁶

Ondanks de keurige overdrachtslijsten en de etiketten die door Snouckaert waren aangebracht, ging de opstelling in het Rijksmuseum al in de jaren negentig achteruit. Februari 1897 schreef Snouckaert dat het Rijksmuseum gelukkig geen bruiklenen meer mocht afstaan aan tentoonstellingen *want alsdan sukkelt mijn verzameling nog meer in de war, zoo mogelijk zal ik deze zomer in het museum komen om een en ander te verhelpen*.⁸⁷

Snouckaert heeft niet kunnen bevroeden hoe snel na zijn overlijden zijn collectie verder uit elkaar zou vallen. Misschien ging het ook zo snel vanwege het feit dat De Stuers, de geestelijke vader van de Snouckaert collectie, in 1901 zijn betrekking van referendaris bij Kunsten en Wetenschappen verruilde voor die van afgevaardigde in de Tweede Kamer. Zoals gezegd zuchtte Pit al bij de aanblik van alle kisten met wapens e.d. Vanaf 1908 begon het Rijksmuseum zich van de collectie Snouckaert te ontdoen. Bruiklenen werden tussen 1908 en 1921 gegeven aan het gemeentebestuur van 's-Hertogenbosch, de commanderende officier van het eerste regiment huzaren te Amersfoort, de commandant van het derde regiment huzaren te 's-Gravenhage, de Gouverneur der Koninklijke Militaire Academie te Breda, de luitenant-kolonel en commandant van het cavallerierecrutendépôt te Amersfoort, de kapitein-commandant van de school voor verlofsofficieren der bereden artillerie te Ede, de directeur der rij- en hoefsmidsschool te Amersfoort en de commandant van de Amsterdamse burgerwacht.⁸⁸ In 1921 was de Snouckaert collectie voor een belangrijk deel uitgevent. De zaken die hem het nauwste aan het hart lagen, waren terechtgekomen bij de commandant van het derde regiment huzaren: zijn geslachtswapen

Afb. 14. J.M.H. ten Kate, *Uitreiking van onderscheidingen door koningin Wilhelmina op het Malieveld, 6 juli 1895*. Rijksmuseum inv.nr. SK-C-1643. Uiterst rechts op het podium is Snouckaert afgebeeld (zie ook afb. 15).

en waarschijnlijk ook de pop met het uniform van een tweede luitenant huzaren op Constant (afb. 13).

Hoe radicaal het Rijksmuseum afscheid nam van de collectie in de eerste decennia van deze eeuw bleek toen A.P.M.A. Storm de Grave, familielid van Snouckaert,⁸⁹ in 1927 informeerde hoe het kon dat hij in de verenigingszaal van huzarenofficieren in Amersfoort zaken uit de collectie Snouckaert aantrof. Storm de Grave kreeg aanvankelijk ten antwoord dat niets was uitgeleend, behalve aan het kort tevoren opgerichte legermuseum in De Doorwerth.⁹⁰ Nadat Storm er op had gewezen dat het wel degelijk om Snouckaert stukken gingen, moest hoofd directeur F. Schmidt-Degener bekennen dat nader onderzoek had uitgewezen dat inderdaad dertien maal eerder onderdelen van de collectie Snouckaert naar acht verschillende 'inrichtingen' waren afgevoerd.

Dezelfde Schmidt-Degener zorgde voor een nieuwe bruikleenronde in de jaren 1924 tot

1926. Bestemming van deze bruiklenen was De Doorwerth waarvan de luitenant-kolonel F.A. Hoefer directeur was.⁹¹ Voorjaar 1924 werd een mogelijk bruikleen besproken in de Rijkscommissie van advies inzake de musea onder voorzitterschap van prof. J. Huizinga. De commissie zag geen problemen in dit bruikleen maar verbond er wel voorwaarden aan. Zij stelde begin maart 1924 voor om over te brengen: *verschillende militaria uit het Rijksbezit in het Amsterdamsche Rijksmuseum welke daar gaarne gemist zullen worden. Natuurlijk moet er aan gedacht worden geen voorwerpen af te staan, welke later voor plaatsing in het Centraal Historisch Museum in aanmerking komen en in elk geval zal de mogelijkheid van een later terugnemen nadrukkelijk moeten blijven voorbehouden.*⁹² Na contact over een en ander met het ministerie kon Schmidt-Degener op 30 oktober 1924 melden dat hij gemachtigd was de verzameling Snouckaert in bruikleen af te staan. Aan Schmidt-Degener was het wel toever-

Afb. 15. Snouckaert bij de uitreiking van koninklijke onderscheidingen. Detail van het schilderij van Ten Kate (afb. 14). Aanwezigheid vermeld in dagboek 6 juli 1895.

trouwd zulke zaken vlot af te handelen. Toen Hoefer hem een uitgebreid gemotiveerd concept-voorstel over het bruikleen toestuurde waarvan het net-exemplaar voor het ministerie bestemd was, greep Schmidt-Degener terstond in: *Het komt my voor dat het in deze aangelegenheid beter is de zaak kort te behandelen. Wordt het te lang dan denkt men aan het Departement dat dit een stap van groote consequentie is en zou men er op nieuw over gaan redeneeren.* De strekking is duidelijk: Schmidt-Degener zag voor zichzelf de consequentie heel duidelijk, onder andere een definitief afscheid van de collectie Snouckaert, maar om geen problemen te krijgen met het ministerie hield hij het qua formulering liever op een tijdelijk bruikleen. Voor een langdurig bruikleen, en dus in feite overdracht, wist Schmidt-Degener dat hij problemen zou krijgen met de Rijkscommissie en de minister. In zes zendingen werden de militaria naar De Doorwerth verscheept. De militaire pop en Constant maakten er deel van uit.⁹³ In de overdrachtslijst wordt het ensemble onder nummer 163, met verwijzing naar relevante passages in het dagboek, uitgebreid, maar zonder opgave van een Rijksmuseumnummer, omschreven. Constant zelf wordt als volgt getypeerd: *1 Paard, gekocht 7 mei 1863, overleden 24 Mei 1880. Te Leiden opgezet*

door Ter Meer. De schedel en de 4 ledematen zijn er in aanwezig. De plank is op rollen. Het paard heette 'Constant'. Hoe het totale bruikleen zich precies verhiel tot de eerdere bruiklenen – werden die teruggevraagd en nu aan De Doorwerth uitgeleend? – is niet duidelijk.

Wij zullen hier verder niet ingaan op de lotgevallen van de collectie tot op heden. Daarvoor is nog veel onderzoek nodig. In de Tweede Wereldoorlog ging een deel van de collectie als gevolg van oorlogsgeweld in kasteel De Doorwerth verloren. Het restant belandde in het Legermuseum, eerst in Leiden en later in Delft.

Hoe het met Constant is afgelopen is onduidelijk. Misschien was het gelukkig dat zij ontsnapte uit het Rijksmuseum. Daar was de belangstelling voor opgezette paarden nadien niet erg groot meer. Toen in 1937 de heer Poppelier-Van Gils namelijk een opgezet paardje met rijtuig te koop aanbood – het paard was in 1914 gedood omdat het tegen onder stroom staand prikkeldraad was aan gelopen – kreeg hij bits het volgende antwoord: *opgezette beesten hooren thuis in een museum voor natuurlijke historie en niet in een kunstmuseum als onze instelling.*⁹⁴

**Bijlage 1: Publikaties van
A.C. baron Snouckaert van Schauburg**

N.b. Enkele kleine publikaties op genealogisch terrein – veelal geplaatst in de *Nederlandsche Heraut*, de *Navorscher* en de *Geldersche Volksalmanak* – zijn hieronder niet opgenomen, wel enkele manuscripten die gereed lagen voor publikatie.

ca. 1869/70

'Bijdrage betreffende de verdediging van de Kaapkolonie in 1806', in: *Nieuwe Militaire Spectator*. Overdruk in: KITLV

1877

'Adel van het koninkrijk Holland', in: *De Navorscher* 7 (1874) p. 519–522.

1878

'De Wapen collectie Snouckaert van Schauburg', in: *Handelsblad* (24 augustus 1878).

1879

'Grafmonumenten en grafzerken', in: *De Maasgouw* (1879) p. 7.

1881

– 'Een kavalerie-museum', in: *Nederlandsche Kunstbode* 3 (1881) p. 302–303.

– Over oprichting van de marechaussee in 1795, in: *Militair Weekblad* no. 23 (6 juni 1881) (Zie dagboek 7 juni 1881).

1882

'De "pyramide" van Austerlitz of liever de Marmont-berg nabij Zeist', in: *Utrechtsch Provinciaal en stedelijk dagblad: algemeen advertentieblad* van 16 maart 1893 (exempl. GA Utrecht).

1884–87

'Afschriften van grafzerken en wapenborden in kerken, van zes en veertig plaatsen in Overijssel, Gelderland en omstreken', in: *Nederlandsche Heraut* 1 (1884) p. 172–210, 248–266; (1885) p. 50–64, 252–257; (1886) p. 115–126, 190–195; (1887) p. 65–68.

1885

– *Geschiedenis van het studiejaar 1856-1860 benevens vermelding van eenige daadzaken op de Koninklijke Militaire Akademie door een oud-kadet van dat studie-jaar opgedragen aan allen, die korter of langer tijd daarvan deel uitmaakten*. 's-Gravenhage 1885 (niet gepubliceerd)⁹⁵

1887

– 'Grafschriften van 1673–1713', in: *Algemeen Nederlandsch Familieblad* (1887) p. 141.
– 'Wapenborden, enz. in de (oude) kerk te Soest', in: *Nederlandsche Heraut* 4 (1887) p. 219–251.

1890

met Roulin, *Le 125e Régiment d'Infanterie. Historique des Corps Infanterie ayant porté le No. 125*. Orléans 1890.

1890

'Over de orde van het Gulden Vlies', in: *Nederlandsche Heraut* 6 (1890).

1891

met F. de Bas, *De geschiedenis van het Oud-Hollandsche 4e Regiment Infanterie*.

1892

met F. de Bas, *Het 2e Hollandsche, daarna het 11e Fransche regiment huzaren*. Breda 1892. Exempl.: UBA. Ook verschenen in: *De Militaire Spectator* (1892).

1893

met F. de Bas, *Vaandels en standaarden*. 's-Gravenhage 1893 (2e druk 1898).

1897

– 'De kleeding van de leden der Ridderschappen in het Koninkrijk der Nederlanden', in: *Nederlandsche Heraut* (1897) p. 163.
– 'Afschriften van grafzerken', in: *Nederlandsche Heraut* 8 (1897) p. 69–86. Betreft grafzerken in Rijnsburg en Ede.

1898

Afstamming van Hare Majesteit Wilhelmina, Koningin der Nederlanden uit de Walramsche en de Ottonische Linie van het Huis van Nassau. Plano.
Exempl.: KB, RUL, RUU.

1898
‘Garnizoensveranderingen in de Nederlanden in 1725’, in: *De Maasgouw* (1898) p. 61–62.

1900
Toelichtende tekst voor plaat XIV in: F.J.G. ten Raa (e.a.), *De uniformen van de Nederlandsche Zee- en Landmacht hier te lande en in de koloniën*. 2 dln., 's-Gravenhage 1900.

1901
Ms. over de Kaap.⁹⁶

?
met F.M.B. Alewijn, L. Mulder e.a., *Toelichting op het Genealogisch overzicht der korpsen Infanterie en Cavalerie van het Nederlandsche leger*. z.pl., z. jr.

Bijlage 2: Brief van Snouckaert van Schauburg aan de minister van Binnenlandse Zaken over zijn collectie, 27 november 1889⁹⁷

Sinds lang heb ik mij bezig gehouden met het vormen van eene verzameling voorwerpen, betrekking hebbende op het Nederlandsche krijgswezen.

Het is mij gelukt in deze collectie, thans ten toon gesteld in het gemeente Museum alhier, te vereenigen een groot aantal uniformen, offensieve en defensieve wapenen van de verschillende korpsen van ons leger, te rekenen van ongeveer het einde der vorige eeuw, tot op dezen tijd.

De groote inspanning welke het gekost heeft deze verzameling tot stand te brengen kan ten bewijze strekken van de zeldzaamheid der voorwerpen.

Gerust mag worden gezegd, dat een tweede collectie van dien aard niet meer met dezelfde volledigheid te maken is.

Ik zoude het daarom betreuren indien deze militaire verzameling eenmaal verstrooid raakte en heb daarom besloten haar ten geschenke aan te bieden aan het Rijk. Ongetwijfeld zal zij in het Rijks Museum in de krijgskundige afdeeling eene groote leemte aanvullen.

Aan dit geschenk wensch ik de volgende voorwaarden te verbinden:

1 de verzameling zal vóór 1 januari 1890 uit het Gemeente Museum alhier verwijderd moeten zijn.

2 Tegen ontvangst-bewijs zullen mij enkele voorwerpen uit de collectie voor korten tijd ter beschikking worden gesteld; ook zal mij toegang tot de van mij afkomstige voorwerpen worden verleend.

Aangenaam zoude het mij zijn indien deze verzameling zooveel mogelijk bij elkaar bleef, terwijl het in mijne bedoeling ligt, en wanneer zich de gelegenheid daartoe aanbiedt, haar voortdurend aan te vullen en te verrijken.

Ik heb de eer, Uwe Excellentie, hierbij de verzekering mijner gevoelens van hoogachting aan te bieden.

(get.) A.C. Baron Snouckaert
van Schauburg
Gepensioneerd
Majoor der Hussaren

Kamerheer en Stalmeester van Zijne Majesteit den Koning
Willemstraat 9

Geraadpleegde literatuur

Bartels, J.A.C., *Vier eeuwen Nederlandse cavalerie*. Amsterdam 1987.

(Bas, F. de), 'Een geschiedkundig museum voor het leger', in: *Utrechtsch Provinciaal en stedelijk dagblad: algemeen advertentieblad* van 29 december 1882 (exempl. GA Utrecht).

Bas, F. de, 'A.C. Baron Snouckaert van Schauburg', in: *Levensberichten van afgestorven medeleden van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde* (1903) p. 297-313.

Bas, F. de, 'Snouckaert van Schauburg', in: P.C. Molhuizen en P.J. Blok, *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* (Leiden 1911-'37) Dl. 2, p. 1337-1339.

Catalogue d'une collection importante de livres provenant des bibliothèques formées par (...) A.C. Baron Snouckaert van Schauburg (...). La Haye, W.P. van Stockum & fils (16-18 maart 1904).

Catalogue d'estampes et de portraits. Portraits de Napoléon I et de sa famille et estampes représentant des événements de son règne. Costumes militaires (...). Provenant des successions de Messieurs A.C. Baron Snouckaert van Schauburg (...) et A. Jacobi de Rotterdam. La Haye, W.P. van Stockum & Fils (10/11 mei 1904).

Es, N.J.A.P.H. van, *Het historisch Museum van het Korps Rijdende Artillerie*. 5 Dln., Arnhem 1898-1902.

De jaren 1830-1832 met de Oud-Strijders her-dacht. Catalogus van de tentoonstelling. 1891.

Kleijn, K., 'Equipementsstukken van vervallen model'. De historische verzameling van der schutterij te Amsterdam', in: J.F. Heijbroek (et al) *Voor Nederland bewaard. De verzamelingen van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap in het Rijksmuseum* (Vol. x, Leids Kunsthistorisch Jaarboek, 1995) p. 391-410.

Nasporingen en studiën op het gebied der Neder-

landsche Krijgsgeschiedenis. Zesde jaarverslag, 's-Gravenhage 1900. Ibid., Zevende jaarverslag, 's-Gravenhage 1901.

Obreen, Fr. D.O., *Wegwijzer door 's Rijks Museum te Amsterdam*. Schiedam 1890.

Post, D., *Inventaris van het familiearchief Snouckaert van Schauburg*. Den Haag 1986, typescript.

Rikhof, F.H.A., *Inventaris van de archieven van het Rijksmuseum te Amsterdam en zijn voorgangers 1807-1945*. Amsterdam 1989.

Schmidt-Degener, F., *Rijksmuseum. Gids met afbeeldingen*. Haarlem 1938.

Servaas van Royen, A.J., 'Het Haagsche gemeente museum in zijne nieuwe woning', in: *Het Lees kabinet* (juli 1884) p. 77.

Vorsterman van Oijen, A.A., e.a., *Catalogus der tentoonstelling van voorwerpen betrekking hebbende op het Vorstelijk Stamhuis Oranje-Nassau en op de Wapen-, Geslacht- en Zegelkunde in het algemeen, onder het hooge Beschermeerschap van Z.M. den Koning*. In de Gothische Zaal te 's-Gravenhage. Augustus en September 1880. 's-Gravenhage 1880.

Vorsterman van Oijen, A.A., 'In memoriam Albert Carel baron Snouckaert van Schauburg', in: *Algemeen Nederlandsch Familieblad* 16 (1903), p. 45-48.

Vorsterman van Oijen, A.C., 'A.C. Baron Snouckaert van Schauburg, des Heiligen Roomschen Rijks Ridder', in: *Flehite* (1904) p. 84.

Wittert van Hoogland, F.B.B.F., 'Het geslacht Snouckaert van Schauburg', in: *Genealogisch Blad* 6 (1911) p. 1.

Wereldkroniek (3 januari 1903) no. 40, p. 631.

Wöppermann, W.E.A., *3e Regiment Huzaren 1814-1914*. 1914.

Zwitser, H.L., 'Bas, François de', in: J. Charité, *Biografisch Woordenboek van Nederland* ('s-Gravenhage 1989) Deel 3. p. 30-32.

Noten

De auteur is de volgende personen herkenbaar voor hun cruciale adviezen en tips: W.W.G. Steurbaut, Winfred van der Put, Bas Kist, Johan Bos en Eveline Sint Nicolaas.

¹ *Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage*, 8 juli 1884.

² Dagboek Snouckaert, 13 aug. 1879 (hierna geciteerd als 'dagboek'). Het dagboek werd bijgehouden van 1 augustus 1878 tot 11 juni 1901 (1260 bladzijden in zes banden). De inschrijvingen tot 26 juni 1882 zijn geïndiceerd op persoonsnaam en onderwerp. Het origineel bevindt zich in het Legermuseum te Delft, een kopie bij de Afdeling Nederlandse Geschiedenis van het Rijksmuseum. Volgens informatie van het Centraal Register Particuliere Archieven (gevestigd in het Algemeen Rijksarchief, hierna: ARA) zouden er andere en/of eerdere dagboeken bestaan van Snouckaert die zich bevinden in het bezit van de familie Storm de Grave. Deze dagboeken konden niet ingezien worden.

³ Meegedeeld in een brief aan A.J. Enschedé van 14 december 1884, KB 424 E 9.

⁴ De volgende onderscheidingen worden in het stamboek van cavallerie officieren genoteerd (ARA.Briop): 6 december 1875, onderscheiding langdurige dienst als officier; 16 december 1883, ereridder der Orde van St. Jan van het Hospitaal van Jeruzalem (Kon. Besluit 16 december 1883 no. 29, Keizer van Duitsland); Commandeur der Orde van de Waakzaamheid of van de Witte Valk (Kon. Besluit 3 juni no. 18, versierselen door Keizer van Duitsland uitgereikt namens de Groothertog van Saksen-Weimar Eisenach; Commandeur met de Ster der Orde van de Waakzaamheid (Kon. Besluit 4 november 1890).

⁵ Zijn dagboek over het jaar 1836 geeft een uitstekend beeld van het hofleven. Origineel in: ARA, familiearchief Snouckaert inv.nr. 697. Het dagboek werd in gedeelten gepubliceerd in *Historia* (1936).

⁶ Het manuscript is bewaard: ARA, Fam. archief Snouckaert inv.nr. 861.

⁷ Voorzover niet anders aangegeven is het onderstaande gebaseerd op de terugblik in het dagboek van Snouckaert: 22 april 1885.

⁸ Behalve in het dagboek wordt het ongeluk en de gevolgen ervan ook in het stamboek cavallerie officieren vermeld (ARA, Off.Briop): *Verscheuring van eenige spiergezwellen van de aanvoerende spier van de rechter dijk bij gelegenheid van het terugkeeren eener velddienstoefening*

op den 15 juni 1870, derhalve in en door den dienst ontstaan.

⁹ Het leidde ook tot praatjes onder de officieren waarvan sommigen zeiden dat hij geen plezier had in paardrijden, iets wat Snouckaert bestreed. ARA, fam. archief Snouckaert van Schauburg inv.nr. 882: concept-brieven Snouckaert van juni 1882.

¹⁰ ARA, fam.archief Snouckaert van Schauburg inv.nr. 893.

¹¹ ARA, fam.archief Snouckaert van Schauburg inv.nr. 882: Min. van Oorlog 10 juli 1884 Kab. A643, oproep voor medisch onderzoek; Kon. Besluit 29 juli 1884 no. 25, non-actief; Kon. Besluit 1 april 1886 no. 18: eervol ontslag wegens *lichaamsgebreken* met een pensioen van f 1495,- per jaar.

¹² Dagboek 3 april 1886. De minister van oorlog A.W.Ph. Weitzel, zelf schrijver van diverse krijgshistorische werken, deelde Snouckaert dit persoonlijk mede.

¹³ De beker wordt beschreven in het dagboek van Snouckaert: 22 april 1885. De verblijfplaats van de beker is niet bekend. Over de beker verscheen een artikel in *De Huisvriend*, geschreven door H.M. Werner. Op 25 oktober 1885 (dagboek) ontving Snouckaert een exemplaar van dit artikel. De Stuers baseerde zich voor zijn ontwerp op drie bekere van omstreeks 1600 die op een zilvertentoonstelling getoond waren. Wellicht betrof het bekere die hij gezien had op de tentoonstelling in Arti van 1880, zie: *Catalogus der tentoonstelling van kunstvoorwerpen in vroegere eeuwen uit edele metalen vervaardigd. Gehouden door de maatschappij Arti et Amicitiae. 1880*. Amsterdam 1880.

¹⁴ ARA, fam. archief Snouckaert, inv. nr. 894.

¹⁵ De schrijver van de ingezonden brief was waarschijnlijk de vader van H.M. Werner. De laatste was in 1879 te luitenant in het 4e regiment huzaren. Hij gaf in juli 1879 een portret en officierenboekjes aan Snouckaert cadeau, hielp hem in '80 bij het opzetten van het paard en lichtte in hetzelfde jaar een schilderij in bezit van zijn vader te Zutphen toe: dagboek Snouckaert 26 juli 1879, 8 aug. en 16 okt. '80.

¹⁶ *Zutphense Courant* 2, 4 en 5 september 1891: knipsels in ARA, fam. archief Snouckaert van Schauburg inv.nr. 894. Benoemingen van Snouckaert: Kon. Besluiten 1 mei 1886, 31 januari 1888, 24 april 1891 en 28 augustus 1891. Zie: *ibidem*, inv.nrs. 883-886. Zijn jaarsalaris liep met de verschillende benoemingen op van f 1200,- naar f 2600,- per jaar.

¹⁷ KB 424 E 9, brief 29 febr. 1892 van Snouckaert aan Enschedé.

¹⁸ Vorsterman van Oijen (1903) p. 47-48.

¹⁹ Vorsterman van Oijen (1903) p. 47-48.

²⁰ Enschedé was archivaris van de stad Haarlem. Zijn briefwisseling wordt bewaard in de Koninklijke Bibliotheek. Hierin bevinden zich vele met Snouckaert (59), Vorsterman (72) en De Stuers (153) gewisselde brieven. Typerend voor de vertrouwelijkheid van het groepje zijn diverse openhartigheden. Zo is er een verzuchting van De Stuers in een brief van 13 januari 1893: *Gij [Enschedé] weet misschien dat mijn huwelijk mij langen jaren vol getob en verdriet veroorzaakt heeft*, KB, 424 E 12. Snouckaert vindt dat het Frans van Enschedé niet door de beugel kan, hij haast zich erbij te zeggen dat hij schrijft om hem te helpen, *wordt nu in Jezus naam niet kwaad*: KB, 424 E 9, 7 maart 1881. Een voorbeeld voor het gebruik van elkaars diensten is het feit dat Snouckaert zijn vrienden De Stuers en Enschedé gebruikte als aanbeveling bij zijn aanmelding als kandidaat-lid bij het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap: KB, 424 E 9, 24 november 1879.

²¹ *De Navorscher* 24 (1874) pp. 330-331. De reacties van Snouckaert en De Stuers - naast enkele anderen - verschenen in dezelfde jrg., p. 519-522, en 27 (1877) p. 159-160.

²² Dagboek Snouckaert 9 november 1879.

²³ Zie over hem: A.G. van der Steur, 'Vorsterman van Oijen', in: J. Charité en A.J.C.M. Gabriëls (red.), *Biografisch Woordenboek van Nederland* ('s-Gravenhage 1994) Dl. 4, p. 531-533.

²⁴ Zie: Vorsterman van Oijen (1880).

²⁵ Zie o.a. de cat.nrs. 672, 748, 961, 1001, 2703, 2708-2713, 2718, 2722, 2727-2729, 2731-2732, 2738, 2740, 2745, 2748-2751, 2759, 2837-2838, 2840-2853, 2856, 2858, 3010-3011, 3016, 3583-3585, 4161-4162, 4167, 4942, 4948-4949.

²⁶ Hoe letterlijk dit werd opgevat kan blijken uit een opmerking van de kamerheer Pauw van Wieldrecht in diens memoires (in: ARA, fam. archief): hij nam het de koningin en de koningin-regentes kwalijk dat zij burgers aanstelden in hoffuncties. Vriendelijke meded. mr. A.E.M. Ribberink.

²⁷ Post (1986) p. vii. Dat de genealogische belangstelling van Snouckaert verder ging dan de eigen voorouders mag blijken uit het feit dat Albert Carel en zijn voorouders twaalf strekkende meters genealogica betreffende Nederlandse geslachten bijeen brachten. Deze collec-

tie van 5230 nummers werd door Albert Carel gedeponceerd bij de Hoge Raad van Adel, waar de *Collectie Snouckaert van Schauburg* door middel van indices nog steeds toegankelijk is.

²⁸ Zie het dagboek o.a. op de volgende data: 10 februari 1882 en 21 augustus 1884.

²⁹ Vorsterman van Oijen (1903) p. 47-48.

In een brief aan Enschedé van 29 februari 1892 (KB 424 E 9), typeert Snouckaert zijn relatie met De Bas als volgt: *Ik ben erg tevreden met diens hulp [bij het ordenen van de archieven in het Koninklijk Huisarchief]; als kind kenden wij ons, werden gelijk kadet en officier bij hetzelfde regiment, en bleven ook in latere jaren mekaar zien, en helpen in onze bezigheden.*

³⁰ F. de Bas, *Prins Frederik der Nederlanden en zijn tijd* (4 dln., Schiedam 1884-1904) citaat: I, p. 35. Citaat Snouckaert op een proefblad van het boek, gedateerd 12 oktober 1885: ARA, fam. archief Snouckaert van Schauburg, inv.nr. 860.

³¹ De Bas (1903) p. 312.

³² Zwitzer (1989) p. 30-32.

³³ Het boek werd gepubliceerd zonder vermelding van de voorletter van Roulin en zonder vermelding van de naam van Snouckaert op de titelpagina. Zie voor dit werk: dagboek 7 januari 1889. Waarschijnlijk ontving Snouckaert dankzij Roulin als blijk van waardering de Franse onderscheiding van Officier van de Academie.

³⁴ Snouckaert hechtte veel belang aan fraaie vaandels voor de verschillende regimenten waarvan de inscripties verwijzingen dienden te geven naar belangrijke krijgsverrichtingen waarin die regimenten een rol hadden gespeeld. Zulke vaandels zetten de officieren ertoe aan voor de eer van hun regiment en hun vaderland hun leven te wagen. Snouckaert ontplooidde op dit terrein veel activiteiten. Zo adviseerde hij in 1890 De Stuers de oude vaandels en standaarden bij het ministerie van oorlog over te doen brengen naar het Rijksmuseum, hielp bij het ontwerpen van nieuwe vaandels en nam zitting in een officiële vaandelcommissie die adviseerde over de inscriptie van vaandels. In zijn dagboek refereert Snouckaert regelmatig aan zijn contacten met het Koninklijk Huis in deze en over zijn aanwezigheid bij het uitreiken van nieuwe vaandels op 21 september 1893 en 2 november 1896 (zie overigens zijn dagboek aantekeningen van 19 mei 1890 en 20 april en 20 december 1892). Voor de oude vaandels die op advies van Snouckaert naar het Rijksmuseum werden overgebracht, zie: M. van den Brandhof, *Vlaggen, vaandels & standaarden van het Rijksmuseum*

(Amsterdam 1977) cat.nrs. 77-98. Tot de overgebrachte collectie behoorde ook het vaandel van het regiment van Snouckaert, het derde regiment huzaren: cat.nr. 92/NM 9856. Zie ook: D.M.E. de Ridder, *Herinnering aan de plechtige uitreiking van nieuwe vandenels en standaards aan de regimenten infanterie en cavalerie van het Nederlandsche leger ....* 's-Gravenhage 1893.

³⁵ ARA, fam. archief Snouckaert, inv.nrs. 899-901. Installatie van de commissie bij schrijven minister van oorlog 20 oktober 1893 litt. O 51, opheffing van de commissie bij Koninklijk Besluit van 7 augustus 1896 no. 40. De opschriften van de nieuwe vandenels werden vastgesteld bij Koninklijk Besluit van 7 augustus 1896 no. 41 en gepubliceerd in de *Staatscourant* no. 187 van 1896.

³⁶ Vermeld in zijn dagboek: 7 juli 1884.

³⁷ Beschrijving en afbeelding in het dagboek: 7 maart 1883. Op die dag bespreekt Snouckaert met graveur S. Bosman de vervaardiging van een stempel voor zijn verzameling; ook 11 maart en 4 april 1883. De kosten voor het stempel bedroegen 20 tot 25 gulden.

³⁸ ARA, fam. archief Snouckaert inv.nr. 907.

³⁹ Dagboek 21 februari 1879.

⁴⁰ Dagboek Snouckaert 19 maart 1884.

⁴¹ De Bas (1882).

⁴² Dagboek 1 oktober 1882.

⁴³ Dagboek 29 oktober 1884 (afwijzing extra ruimte) en 10 november 1889 (aanzegging om zaal te ontruimen).

⁴⁴ Dagboek 7 november 1889. Toch had Snouckaert vanaf 1878 bij voortduring het Rijksmuseum in het achterhoofd gehouden. In 1884 schreef hij aan Enschedé dat zijn collectie weliswaar naar het Gemeentemuseum verhuisde, maar in geval dat zich daar problemen voordeden het Rijksmuseum de nieuwe lokatie zou worden, want dit was *sedert lang al met De Stuers afgesproken* (KB, 424 E 9, 27 maart 1884).

⁴⁵ Dagboek Snouckaert, 7 november '89-9 januari '90.

⁴⁶ Dagboek 23 november 1889.

⁴⁷ Obreen (1890) p. 159 en 163-164. Enkele jaren is de toonzetting in de engelstalige gids een nuance somberder: *no catalogue is to be expected, but only a guide, as the objects are very numerous*, *Guide* (1898) p. 141.

⁴⁸ Dagboek 28 november 1889 en 20 mei-21 september 1895.

⁴⁹ Dagboek 3 februari 1897.

⁵⁰ Dagboek 9 december 1898.

⁵¹ Dagboek 23 oktober 1899 en 25 februari 1900, ook tussenliggende data.

⁵² Snouckaert van Schauburg (1881) p. 302. Wat hierna volgt is voorzover niet anders vermeld ontleend aan dit artikel.

⁵³ Onder andere in de *Nieuwe Rotterdamse Courant/Algemeen Handelsblad* van 24 augustus 1878.

⁵⁴ *Nieuwe Amsterdamsche Courant/Algemeen Handelsblad* no. 14974, zaterdag 24 augustus 1878. Deze sneer van Snouckaert doet denken aan een opmerking van De Stuers tegen Van Someren Brand van de Amsterdamse schutterijcollectie. Toen de laatste het ministerie van binnenlandse zaken om steun verzocht, ving hij bot. De Stuers zei hem in of voor 1889 dat hij de verzameling niet belangrijk vond en verklaarde daarna, dat hij haar niet steunen wilde, omdat het Rijk er mogelijk ook wel eene zou oprichten in 'Het Rijks-Museum'. Geciteerd uit: Kleijn (1995) p. 395. De informatie die Snouckaert in het krantenartikel gaf over de collectie Roosdorp was overigens niet volledig of niet correct. H. Pek, medewerker aan de historische verzameling van dezelfde schutterij, wees Snouckaert in een brief op diens vergissingen, zie: dagboek, 26 aug. '78 brief van Pek, tevens bestuurslid van de 1e sectie metalen kruis afd. A'dam, ook op 1 en 3 sept. '78. Zie voor de schutterij ook het *Jaarboekje voor de schutterij te Amsterdam* (1895) p. 5.

⁵⁵ Dagboek: Koninklijk Oudheidkundig Genootschap (11 december 1879), Rijksmuseum (12 december 1879 en later), Beyens (6 december 1882) en schutterijcollectie (5 juni 1885, 11 augustus 1886). Voor de laatste collectie, zie: Kleijn (1995).

⁵⁶ De Bas (1882). Wij kunnen hierbij ook denken aan bijvoorbeeld de wapencollectie, inclusief geharnaste ruiters te paard, van de tsaren die opgesteld was en is in het Hermitage paleis in St. Petersburg.

⁵⁷ Zie bijvoorbeeld dagboek 19 en 20 november 1878: rietwerker D.H. van Munster jr. en timmerman C. Groenewegen.

⁵⁸ Dagboek 14 december 1878: mr. zadelmaker J.G.L. Kuster maakt een chacot.

⁵⁹ Rijksarchief Noord-Holland (RANH), Archief Rijksmuseum (RM), inv.nr. 1124.

⁶⁰ Snouckaert beschrijft de ontvangst van de kuras van Enschedé in zijn dagboek, 11 november 1879. Volgens Enschedé behoorde de kuras aan de ritmeester Failloisseau, die het gedragen

zou hebben in 1629 bij het beleg van 's-Hertogenbosch. Op 12 november 1879 kreeg Snouckaert een bewijs van echtheid van Enschedé. In de correspondentie van de laatste (KB 424 E 9, potlood nr. 82, ongedateerd) wordt het kuras ook beschreven: Enschedé ontving het via een niet nader aangeduide Rotterdamse familie van de in Breda woonachtige dames *Falliseau*.

⁶¹ Afgebeeld in: *Maskerade Leyden 1850. Intogt van Frederik Hendrik in s'Hertogenbosch in 1629. Gecostumeerde voorstelling door de H.H. studenten der Leidsche Hoogeschool den XI Junij van het jaar 1850*. Uitgegeven onder toezigt der commissie tot regeling van den optogt en geteekend door een der commissarissen. Met een uitvoerige beschrijving, de nauwkeurige opgave bevattende de namen der verschillende, enz. enz.. Leyden, Jac. Hazenberg Corn. Zoon en J.H. Gebhard & Comp., z.j.. Op 22 februari 1886 bedankte Snouckaert Enschedé voor het *maskerade pak*, KB 424 E 9.

⁶² Dagboek 6 aug. 1881.

⁶³ Dagboek 8 aug., 9-15 sept. en 2 nov. 1880.

⁶⁴ Voor 90 gulden kocht hij 12 van zulke vitrines die overbleven van de Oranje-Nassau tentoonstelling: dagboek 27 oktober 1880. Zie over de inrichting ook: De Bas (1882).

⁶⁵ Dagboek 7 juli 1887.

⁶⁶ Dagboek 15 december 1887.

⁶⁷ NM 9310 (Aanwinst 1891): ca. 1067 nummers. De overdrachtsinventarissen in: RANH, RM 1124. Inventaris 1889 met een beschrijving die de presentatie van toen afloopt: kast no. 1-4, portretten en verspreide voorwerpen, wapens uit de grote trofée (ster), wapens uit de kleine trofée (vierhoek), wapens boven de communicatiedeur, wapens boven kast no. 2, wapens boven de communicatiedeur, wapens boven kast no. 4, wapens uit de kleine trofée (vierkant), wapens uit de grote trofée (ster), wapens aan het rak voor de grote trofée, diverse voorwerpen boven de grote trofée, kleine trofée (vierkant), grote trofée (ster) rondom langs de uiteinden der punten, grote vitrine (no. 14), platte vitrine (no. 25), platte vitrine (no. 27), kleine vitrines (A, B, C, D), grote trofée (ster), boven kast no. 2, platte vitrine 26, 29, 28, 30, afzonderlijk kistje, grote vitrine no. 14, lans en lansvlaggen, Willemstraat 9.

⁶⁸ RANH, RM inv.nr. 973 agenda nr. 269; brief Snouckaert aan Van der Kellen 16 dec. 1889. In principe waren alle objecten voorzien van etiketten voorzien waarop Snouckaert toelichtingen had geschreven. Zie zijn dagboek van 12

nov. 1878 voor de aankoop van etiketten en een brief van A.P.M.A. Storm de Grave die de labels, met zijn eigen hand geschreven in 1927 aan objecten zag: RANH, RM inv.nr. 1301.

⁶⁹ Inventaris NM 11364 en 11552.

⁷⁰ ARA, Min. van Biza OKW inv. nr. 1783 en fam. archief Snouckaert van Schauburg inv.nr. 866. De medaille werd door het munt-college te Utrecht geleverd in een palmhouten doos. De kosten van een en ander bedroegen 21 gulden en 55 en een halve cent. 5 Februari 1890 werd de medaille door het ministerie doorgezonden naar Snouckaert. Voor een afbeelding van een exemplaar van zo'n onderscheiding, zie: G.P. Sanders, 'Portret van een niet langer onbekende man: Pieter Hendrik van Gelder, het gezicht van de penningverzameling van het Rijksmuseum', in: *Bulletin van het Rijksmuseum* 43 (1995) p. 280-307, afb. 22 en 23.

⁷¹ Het volgende is ontleend aan het dagboek: data 1 juli 1897, 16 dec. '98, 30 en 31 augustus 1900.

⁷² Partic. archief Victor de Stuers, Vorden: Ingek. brief d.d. 25 februari 1900. Met dank aan Bas Kist.

⁷³ Dagboek 31 augustus 1900. Particulier archief De Stuers, Vorden: ingek. brieven d.d. 30 augustus en 21 september 1900. In de laatste brief verontschuldigt Snouckaert zich dat hij bij een ontmoeting met De Stuers op straat zich toch weer had laten ontvallen dat de benoeming niet helemaal naar zijn tevredenheid was. Op De Stuers' vraag wat hij van de benoeming vond, zei hij: 't kan mij niets scheelen.

⁷⁴ Dagboek 8 nov. 84: S. koopt het voor f49,50. Zie ook: M.J.D. Cockle, *A bibliography of military books up to 1642* (London 1957) entry 124.

⁷⁵ *Utrechtsch Provinciaal en stedelijk dagblad: algemeen advertentieblad* van 29 december 1882.

⁷⁶ Zie *Nasporingen* (1901) p. 26-27 en (1902) p. 18-19, en fam. arch. Snouckaert van Schauburg inv.nr. 866: ingek brieven van min. van oorlog 27 sept. 1900 IIe afd. no. 63 en 14 okt. 1903 IIe afd. no. 120.

⁷⁷ Dagboek 25 april 1895.

⁷⁸ Dagboek: 6 maart 1882 Breitner; 23 jan. '84 W.C. Staring; 17 mei '87 Hoynck van Papendrecht.

⁷⁹ Dagboek 24 april 1900.

⁸⁰ Dagboek 7 juli 1884.

⁸¹ *Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage*, 8 juli 1884.

⁸² Dagboek 9 aug. 1884: Snouckaert schreef de bijdrage van Vosmaer in de *Nederlandsche Spectator* (no. 84) van die dag woordelijk over op p. 675 en 676 van het dagboek.

⁸³ A.J. Servaas van Royen, 'Het Haagsche gemeente museum in zijne nieuwe woning', in: *Het Leeskabinet* (juli 1884) p. 77. Het gebrek aan aandacht en de ironische toon bij het wel besteden van aandacht aan 'het museum Snouckaert' doen denken aan de wat lacherige berichten van 1896 over de opstelling der historische verzameling van de Amsterdamse schutterij in het Stedelijk Museum: Kleijn (1995) p. 402-404.

⁸⁴ Zie de plattegrond in: *Guide* (1898) tussen p. 128 en 129. In dezelfde gids wordt Snouckaert's collectie apart vermeld: p. 145-146.

⁸⁵ RANH, RM inv.nr. 974, agenda nr. 134a: ingek. brief Snouckaert d.d. 8 juni 1890.

⁸⁶ Bezoek 24 april 1895. Notitie in het dagboek 11 mei 1895.

⁸⁷ Dagboek 3 februari 1897.

⁸⁸ Gemeentebestuur van 's-Hertogenbosch (nov. 1908, 11 juni '09, 6 okt. '09: historische verzameling der schutterij, wapens, equipmentsstukken); de commanderende officier van het eerste regiment huzaren te Amersfoort (febr. 1908, 25 maart '09: wapens, equipmentsstukken); de commandant van het derde regiment huzaren te 's-Gravenhage (19 jan. 1914: wapens, equipmentsstukken, geslachtswapen, 9 uniformpoppen, 2 vitrines); de Gouverneur der Koninklijke Militaire Academie te Breda (26 febr. 1914, maart 1914, 14 nov. '22?: equipmentsstukken, wapens); de luitenant-kolonel, commandant van het cavallerierecrutendépôt te Amersfoort (15 juli 1918: equipmentsstukken); de kapitein-commandant van de school voor verlof-officieren der bereden artillerie te Ede (19 nov. 1918: equipmentsstukken); de directeur der rij- en hoefsmidsschool te Amersfoort (12 maart 1919: equipmentsstukken, wapens, 1 lansier compleet); de commandant van de Amsterdamse burgerwacht (16 maart 1921: wapens, muziek-instrumenten, equipmentsstukken).

⁸⁹ Zijn vader Willem Adriaan trouwde in 1877 met een zus van Snouckaert: Johanna Catharina Adelaïda. Zie: *Nederlands Patriciaat* 8 (1917) p. 383.

⁹⁰ RANH, RM inv. nr. 1301: brieven van 11, 16, 17, 20 en 29 juni 1927.

⁹¹ Hofer (1850-1938) was vanaf 1871 in dienst bij de artillerie. Een ongelukkige val van zijn

paard maakte een einde aan zijn militaire loopbaan! Hij werd in 1880 eervol ontslagen.

⁹² RANH, RM inv.nr. 2413, sub. nr. 6: 5 maart 1924.

⁹³ RANH, RM inv.nr. 2413 subnr. 6: proces-verbaal van overdracht van de collectie Snouckaert, volgens machtiging minister van 19 november 1924 no. 5074.

⁹⁴ RANH, RM correspondentie 27 september 1937.

⁹⁵ De omslag van dit manuscript draagt deze titel. Snouckaert was voornemens dit boek voor eigen rekening uit te geven bij C. van Doorn, Hof-Boekhandelaren in Den Haag. Om onbekende redenen is dit plan niet uitgevoerd. Het manuscript en een 20e eeuwse kopie in typescript is bewaard gebleven in het archief van de familie: ARA, fam. archief Snouckaert van Schauburg inv.nr. 861. In het manuscript bevindt zich een eigenhandige gekleurde tekening van Snouckaert van zijn slaapkamer (zie ill. 2).

⁹⁶ Door De Bas (1903) vermeld.

⁹⁷ ARA, fam. archief Snouckaert, inv.nr. 865.

Keuze uit de aanwinsten

Afb. 1. CHRISTIAAN VAN GEELEN (Utrecht 1755–1824 Utrecht).

Portret van de landmeter en waterbouwkundige Barend Ariesz. Goudriaan (1728–1805). Doek, 75 x 60 cm. Gesigneerd rechts, foutief, waarschijnlijk als gevolg van restauratie, *C van E 1776*.

Afb. 2. CHRISTIAAN VAN GEELEN (Utrecht 1755–1824 Utrecht).

Portret van Eva de Veer (1730–1788), echtgenote van Barend Goudriaan. Doek, 75 x 60 cm.

Afb. 3. CHRISTIAAN VAN GEELEN (Utrecht 1755–1824 Utrecht).

Portret van de kinderen van Barend Goudriaan en Eva de Veer: Adrianus François (1768–1829), François (1770–1782), Alida Petronella (1772–1846).

Doek, 72 x 56 cm.

Opn.: Van Geelen heeft zijn hele leven in Utrecht gewoond en kreeg daar de meeste van zijn opdrachten. Hij kreeg er zijn opleiding bij de tekenleraar van de Fundatie van Renswoude, de uit Zwitserland afkomstige Jacob Maurer (1732–1780). Verschillende portretten van zijn hand zijn bewaard gebleven in de

senaatskamer van de universiteit van Utrecht en in het Centraal Museum. De drie thans verworven portretten behoren tot de vroegste werken die van zijn hand bekend zijn. Ze zijn gemaakt toen de geportretteerden in Wijk bij Duurstede woonden.

De drie schilderijen, die samen een 'drieluik' van het echtpaar Goudriaan en hun kinderen vormen, zijn kortere of langere tijd na hun ontstaan uit elkaar geraakt. Door een gecombineerde aankoop en schenking is de serie nu weer verenigd.

Het schilderij met de kinderen zal in het ouderlijk huis op een centrale plaats gehangen hebben, mede omdat de lijst van dit schilderij bekroond wordt door de familiewapens van de vader en de moeder.

De samenhang van de schilderijen, in gelijkvormige lijsten en met vrijwel identieke maten, is verder bevorderd door de rivierkaart die voor Barend Goudriaan op tafel ligt. Op deze kaart van de Beneden-Merwede zijn slechts twee plaatsen langs de rivier met hun naam aangegeven, namelijk Hardinxveld en Gorinchem; twee andere plaatsen aan de zuidelijke oever, Werkendam en Woudrichem,

zijn wel ingetekend maar de namen zijn er niet bij gezet. De namen van Hardinxveld en Gorinchem mogen beschouwd worden als subtiële verwijzingen naar de geboorteplaatsen van respectievelijk Barend en Eva.

Van Geelen geeft met zijn drieluik een beeld van twee generaties in één lijn van de familie Goudriaan, waarvan drie generaties zich in het Nederland van de tweede helft van de 18de en het begin van de 19de eeuw faam verwierven als landmeters en ingenieurs. Barend is de vertegenwoordiger van de eerste generatie. Hij verwierf in 1763 zijn admmissie (toelating) als landmeter voor het Hof van Holland in 's-Gravenhage. Deze admmissie was in de 17de en 18de eeuw de basis voor diegenen die werkzaam waren als bijvoorbeeld landmeter, waterbouwkundige of fabriek (hoofd van de openbare werken van een stad of waterschap). Barends carrière kreeg een gunstige wending toen in 1767 het Hoogheemraadschap van Rijnland hem betrok bij de plannen tot droogmaking van de Haarlemmermeer. Samen met Dirk Klinkenberg kwam hij tot de conclusie dat droog-